

NEDERLANDERS & DE WERELD 2013

**NC
DO**

ONDERZOEKSREEKS **15**

NCDO is het Nederlandse kennis- en adviescentrum voor burgerschap en internationale samenwerking. NCDO voert onderzoek uit, geeft trainingen en stimuleert de meningsvorming over mondiale thema's door publicaties te verzorgen en de discussie op gang te brengen. NCDO werkt daarbij samen met overheid en politiek, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en wetenschap.

Heeft u vragen of opmerkingen over dit onderzoek of wilt u op de hoogte worden gehouden van nieuw onderzoek, neem dan contact op met NCDO via onderzoek@ncdo.nl.

Illustratie omslag: Kim Verschoor

ISBN: 978-90-74612-38-8

Amsterdam, september 2013

NCDO is het centrum voor mondiaal burgerschap.
Postbus 94020, 1090 AD Amsterdam
tel +31 (0)20 568 87 55
onderzoek@ncdo.nl, www.ncdo.nl

NEDERLANDERS & DE WERELD 2013

EVELIEN BOONSTOPPEL
ANNEMARIE VAN ELFRINKHOF

INHOUDSOPGAVE

SAMENVATTING	4
1. INLEIDING	10
1.1 WAT IS MONDIAAL BURGERSCHAP?	11
1.2 DIT ONDERZOEK	12
2. GEDRAG	13
2.1 ZUINIG OMGAAN MET ENERGIE EN WATER	14
2.2 MOBILITEIT	15
2.3 RECYCLING EN ONGANG MET AFVAL	16
2.4 CONSUMENTENGEDRAG	17
2.5 INFORMATIE ZOEKEN OVER MONDIALE VRAAGSTUKKEN	19
2.6 MENING GEVEN OVER MONDIALE VRAAGSTUKKEN	20
2.7 POLITIEKE PARTICIPATIE	21
2.8 DONEREN AAN GOEDE DOELEN	22
2.9 VRIJWILLIGERSWERK	23
2.9.1 WIE IS WAAR ACTIEF ALS VRIJWILLIGER?	23
2.9.2 WERKEN NEDERLANDERS REGELMATIG ALS VRIJWILLIGER?	24
2.10 INDEX MONDIAAL BURGERSCHAP	24
2.11 CONCLUSIE	27
2.11.1 VERSCHILLEN TUSSEN GROEPEN NEDERLANDERS	28
3. PRINCIPES	31
3.1 GELIJKWAARDIGHEID VAN MENSEN	31
3.2 WEDERZIJDSE AFHANKELIJKHEID IN DE WERELD	33
3.3 GEDEELDE VERANTWOORDELIJKHEID	34
3.4 CONCLUSIE	35

4. DYNAMIEK IN GEDRAG EN HOUDING	38
4.1 GEDRAGINGEN	39
4.1.1 GEDRAGINGEN: GEMIDDELDE SCORES	39
4.1.2 GEDRAGINGEN: VERANDERING OP PERSOONSNIVEAU	42
4.2 INDEX MONDIAAL BURGERSCHAP	45
4.3 PRINCIPES	47
4.3.1 PRINCIPES: GEMIDDELDE SCORES	47
4.3.2 PRINCIPES: VERANDERINGEN OP PERSOONSNIVEAU	50
4.4 CAUSALE RELATIE PRINCIPES EN GEDRAG	51
4.5 CONCLUSIE	51
5. VERKLARINGEN VOOR MONDIAAL BURGERSCHAP	53
5.1 WIE ZIJN DE MONDIALE BURGERS?	53
5.2 INKOMEN NADER BEKEKEN	54
5.2.1 VARIATIE TUSSEN TYPE GEDRAGINGEN	55
5.2.2 VARIATIE BINNEN INKOMENSGROEPEN	58
5.3 SOCIALISATIE	60
5.3.1 WIE ZIJN DE OUDERS?	61
5.3.2 WAT MAAKT HET UIT?	63
5.4 CONCLUSIE	64
6. NEDERLANDERS EN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING	67
6.1 HET BELANG VAN ONTWIKKELINGSSAMENWERKING	67
6.2 NEDERLANDERS EN HET BUDGET VOOR ONTWIKKELINGSSAMENWERKING	69
6.3 CONCLUSIE	72
LITERATUUR	73
VERANTWOORDING	75
BIJLAGE A	77
BIJLAGE B	79

SAMENVATTING

In dit rapport 'Nederlanders & de Wereld 2013' staat het dagelijks gedrag van Nederlanders van 18 jaar en ouder en hun opvattingen over internationale verbondenheid en internationale verantwoordelijkheid centraal. Hoe duurzaam gedragen Nederlanders zich ten opzichte van de natuur en samenleving? In hoeverre voelen zij zich verbonden met problemen die zich niet direct binnen onze landgrenzen afspelen, maar ons op den duur ook zullen raken? In hoeverre voelt men zich verantwoordelijk om ook zelf een bijdrage te leveren aan het tegengaan van bijvoorbeeld klimaatverandering? Met andere woorden: in welke mate gedragen Nederlanders zich als mondiale burgers?

Hoe duurzaam gedragen Nederlanders zich?

NCDO onderscheidt negen soorten gedraging die verbonden zijn aan duurzaamheid van de natuur of samenleving: 1) zuinig omgaan met water en energie; 2) mobiliteit; 3) recycling en omgang met afval; 4) consumentengedrag; 5) informatie zoeken; 6) je mening geven over mondiale vraagstukken; 7) politieke participatie; 8) doneren aan goede doelen en 9) vrijwilligerswerk.

Zuinig met water en energie

Nederlanders gaan redelijk zuinig om met water en energie. Zij laten de kraan niet onnodig lopen en halen opladers uit het stopcontact als deze niet in gebruik zijn. Echter, bijna de helft van de Nederlanders gebruikt vaak een wasdroger.

Mobiliteit

Duurzaam omgaan met mobiliteit betekent het terugdringen van gemotoriseerd transport en kiezen voor milieuvriendelijke alternatieven. Alhoewel de meeste Nederlanders de auto laten staan als ze zich binnen de eigen woonplaats verplaatsen, zijn er weinig Nederlanders die op regelmatige basis met de trein reizen. Er zijn meer Nederlanders die vaak met het vliegtuig op vakantie gaan dan die vaak met de trein reizen.

Recycling en omgang met afval

Nederlanders gaan verantwoordelijk met afval om. Door producten te recycelen, afval te scheiden en producten aan te bieden voor hergebruik dragen zij bij aan het reduceren van de totale hoeveelheid afval en van de hoeveelheid (chemisch) afval die in de natuur terecht komt.

Consumentengedrag

Bijna de helft van de Nederlanders heeft de keuze voor groene stroom gemaakt. Op de andere aspecten van duurzaam consumentengedrag scoren Nederlanders echter laag. Tweedehandsspullen of fairtrade-producten worden niet vaak gekocht en maar weinig Nederlanders hebben hun geld ondergebracht bij een duurzame bank- of spaarrekening. De door hen uitgestoten CO₂ als gevolg van een vliegreis compenseren mensen niet door te investeren in boomaanplant. Ruim tachtig procent van de Nederlanders eet vaak of bijna altijd vlees.

Informatie zoeken en je mening geven over mondiale vraagstukken

De meeste Nederlanders volgen het nieuws over problemen in de wereld. Dit doen ze veelal nog via de traditionele media (televisie, krant en radio) en minder via internet. Er is een kleine groep Nederlanders die – behalve zichzelf informeren over wereldproblemen – zich ook actief uitlaat over deze problemen. Zij praten niet alleen over armoede- en milieuproblemen, maar spreken familie of vrienden er ook op aan als ze zich bijvoorbeeld milieuvriendelijk gedragen. Een enkeling doet mee aan handtekeningacties of steunt goede doelen via Facebook, Hyves of in een persoonlijk blog.

Politieke participatie

Politieke participatie beperkt zich voor de meeste mensen tot het meedoen aan verkiezingen. Een vijfde van de Nederlanders is lid van een vakbond en er zijn nauwelijks mensen actief lid van een politieke partij.

Doneren

Doneren aan goede doelen is sterk ingeburgerd in de Nederlandse samenleving. Meer dan de helft van de Nederlanders is vaste donateur van een of meerdere organisaties. Ook steunt bijna de helft van de Nederlanders ontwikkelingsorganisaties financieel.

Vrijwilligerswerk

Veertig procent van de Nederlanders zet zich vrijwillig in voor de samenleving. Het meeste vrijwilligerswerk wordt verzet op de vele sportclubs in Nederland. Ook zetten veel mensen zich vrijwillig in voor de gezondheidszorg, bijvoorbeeld bij het rondbrengen van tafeltje dekje of in verzorgingstehuizen. Buurthuizen, kerken en andere gebedshuizen ontvangen ook veel steun van vrijwilligers. Daarnaast zijn vrijwilligers actief in de culturele sector (de bibliotheek, de muziek- of carnavalsvereniging).

Principes gelijkwaardigheid van mensen, wederzijdse afhankelijkheid en (gedeelde) verantwoordelijkheid

De drie principes die mondiaal burgerschap dragen (gelijkwaardigheid van mensen, wederzijdse afhankelijkheid en gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken), vinden veel gehoor bij de Nederlandse bevolking. De gelijkwaardigheid van mensen komt tot uiting in de tolerantie voor andere religies en culturen. Nederlanders zien ook graag dat mensen in andere landen gelijke kansen hebben als zij. Echter, Nederlanders vinden wel dat zij in Nederland meer kans op een baan moeten hebben dan een Pool. De wederzijdse afhankelijkheid van mensen op de wereld – of het nu om een economische relatie gaat of om de gevolgen voor het klimaat – wordt door de meeste Nederlanders onderschreven. De gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken is voor een grote groep mensen vanzelfsprekend indien het gaat om mensenrechten en natuurrampen. Het besef van gedeelde verantwoordelijkheid is minder als het gaat om andere, meer complexe problemen in arme landen, zoals armoedebestrijding.

Hoe ontwikkelt mondiaal burgerschap zich in Nederland?

Deze editie is een eerste exercitie sinds de start van de studie in 2012 om een mogelijke trend in het gedrag en de houding van Nederlanders ten opzichte van mondiale vraagstukken te duiden. Hoewel één jaar natuurlijk geen trend is en er meerdere jaren van dataverzameling nodig zijn om tot een volledige

trendanalyse te komen, levert deze eerste poging toch al wat interessante inzichten op.

Gedrag gemiddeld gezien stabiel, maar licht positieve stijging

De groep die zowel in 2012 als in 2013 aan de barometer heeft meegedaan, laat gemiddeld gezien weinig verandering in gedrag zien. De verandering die er optreedt, is echter positief: de gemiddelde score op de index is significant gestegen. Er wordt vaker (online) nieuws gevolgd en gediscussieerd over wereldproblemen, terwijl men minder vaak onnodig voedsel verspilt. Een opmerkelijke negatieve uitzondering hierin is het kopen van producten gemaakt door kinderarbeid. Dit heeft echter waarschijnlijk meer te maken met een verhoogde kennis rondom de arbeidsomstandigheden in lage loonlanden, dan een daadwerkelijke verandering in het consumptiegedrag.

Veel verschuivingen op persoonsniveau

Longitudinale analyse van gedrag op persoonsniveau laat zien dat gedrag veel meer aan verandering onderhevig is dan enkel op basis van groepsgegevens kan worden geconstateerd. Gemiddeld blijft het gedrag voor twee derde van de respondenten ongewijzigd. De overige respondenten laten een positieve dan wel negatieve verandering zien ten opzichte van vorig jaar.

Meer overtuigd van wederzijdse afhankelijkheid

Naast ontwikkelingen in gedrag is er ook gekeken naar ontwikkelingen in principes. Een positieve ontwikkeling daarin is de toename in de overtuiging van Nederlanders dat we in de wereld afhankelijk van elkaar zijn. Zo zijn zij het er vaker dan in 2012 mee eens dat sommige kleding in Nederland zo goedkoop is omdat het gemaakt wordt door textielarbeiders die in arme landen weinig verdienen. De fabrieksramp in Bangladesh heeft zeer waarschijnlijk hieraan bijgedragen. Naast een groter besef van deze interdependentie heeft men bovendien meer dan in 2012 het idee dat men zelf een bijdrage kan leveren aan het oplossen van wereldproblemen door de keuzes die men maakt.

Minder overtuigd van gelijkwaardigheid en gedeelde verantwoordelijkheid

Daar staat echter tegenover dat men minder overtuigd is geworden van de gelijkwaardigheid in de wereld. Vaker dan in 2012 vinden de respondenten in de longitudinale groep dat zij meer kans op een baan moeten hebben dan een Pool. Dit wordt waarschijnlijk veroorzaakt door de slechte arbeidsmarkt en negatieve beeldvorming rondom Polen. Naast een verminderde overtuiging

van gelijkwaardigheid, voelt men zich ook minder verantwoordelijk om wereldproblemen gezamenlijk aan te pakken. Zo vindt men vaker dan in 2012 dat de Nederlandse overheid zich alleen moet richten op problemen in Nederland.

Negatieve trend overheidsbudget ontwikkelingssamenwerking zet niet door

Ondanks een verminderd verantwoordelijkheidsgevoel om wereldproblemen gezamenlijk aan te pakken, zet de negatieve trend rondom het overheidsbudget voor ontwikkelingssamenwerking niet door. In tegenstelling tot vorig jaar is de groep die vindt dat dit budget gelijk moet blijven groter dan de groep die vindt dat dit moet worden verlaagd. De overtuiging dat Nederland mensen in arme landen moet helpen blijft ook onverminderd hoog.

Verklaringen voor mondiaal burgerschap

Nederlanders die de drie principes van gelijkwaardigheid, wederzijdse afhankelijkheid en gedeelde verantwoordelijkheid meer onderschrijven, vertonen ook vaker duurzaam gedrag. Daarnaast gaan altruïstische waarden en religieuze waarden (gemeten met kerkgangfrequentie) samen met duurzamer gedrag en een grotere mate van mondiaal burgerschap. Los van deze motivaties is, wat betreft gedragsmogelijkheden, een hogere opleiding positief gerelateerd aan mondiaal burgerschap. Ook vertonen Nederlanders met meer kennis over wereldproblemen vaker duurzaam gedrag. Daarnaast geldt dat Nederlanders ouder dan 35 jaar en Nederlanders die vaker in contact komen met andere culturen, zich vaker opstellen als mondiaal burger.

Invloed hoogte van inkomen niet eenduidig

De relatie tussen de hoogte van het inkomen en de mate van mondiaal burgerschap blijkt complex. We vinden duurzaam gedrag bij zowel de lage als de hoge inkomensgroepen. De financiële middelen waarover men beschikt, bepalen niet altijd of men zich wel of niet duurzaam gedraagt. Wanneer de lagere inkomensgroepen zich relatief duurzaam gedragen, lijkt dit het directe gevolg van een gebrek aan geld of middelen. Zij kunnen zich geen wasdroger of vliegvakanties veroorloven. Mondiaal burgerschap is zo het vanzelfsprekende resultaat van besparingsmotieven. Op de gedragsdomeinen waar de hogere inkomensgroepen juist hoger scoren, lijkt de financiële bestedingsruimte echter minder doorslaggevend. Het positieve gedrag wordt verklaard door eigenschappen die samenhangen met een hoog inkomen. Met name de hogere leeftijd, een hogere mate van vertrouwen en een hoger opleidingsniveau

verklaren waarom Nederlanders met een hoger inkomen bijvoorbeeld vaker vrijwilligerswerk doen en vaker politiek actief zijn. Niet alleen verschilt de relatie met inkomen per type gedraging, ook binnen de inkomensgroepen zélf is het gedrag divers. Niet iedere Nederlander met hetzelfde inkomen vertoont ook hetzelfde gedrag.

Overdracht gedrag en waarden van ouders op kinderen belangrijk

Het gedrag en de opvattingen van de ouders zijn bepalend voor het eigen gedrag later op volwassen leeftijd. Kinderen uit gezinnen waar vroeger op regelmatige basis werd gepraat over waarden als gelijkwaardigheid en waar kinderen werden gewezen op energieverspilling, gedragen zich zelf als volwassenen inderdaad ook bewuster dan de kinderen uit gezinnen waarin dit niet werd gedaan. Praten over mondiale vraagstukken is tegenwoordig veel gebruikelijker dan dat dit vroeger het geval was. Daarnaast zijn het vooral de ouders met een religieuze achtergrond en de ouders van hoger opgeleiden die vaker hun kinderen bepaalde opvattingen over duurzaamheid en gelijkwaardigheid meegaven door middel van gesprekken te voeren of door het goede voorbeeld te tonen.

HOOFDSTUK 1

INLEIDING

Ontwikkelingssamenwerking werd lange tijd gekenmerkt door hulp vanuit het rijke Noorden naar het arme Zuiden. In de afgelopen jaren is men het er in Nederland echter over eens geworden dat deze vorm van eenrichtingsverkeer niet langer past in de wereld van vandaag (zie bv. WRR, 2010). Problemen als armoede en ongelijkheid starten en stoppen niet bij landgrenzen. We leven in een wereld waarin landen niet langer onafhankelijke eenheden zijn, maar in toenemende mate met elkaar zijn verbonden. Een geïsoleerde focus op de problemen in ontwikkelingslanden leidt dan ook niet tot oplossingen voor deze mondiale vraagstukken. Voedsel- en waterschaarste maken onderdeel uit van mondiale structuren en verwevenheden, en de oplossingen hiervoor kunnen dan ook alleen gevonden worden door deze problemen in eenzelfde mondiale context te plaatsen.

Deze mondiale invalshoek brengt met zich mee dat wat Nederlanders ‘hier’ doen van invloed is op problemen en oplossingen ‘daar’. Zo kan onze vleesconsumptie hier bijdragen aan de schaarste van zoetwater in landen elders. Deze verschuiving in visie heeft gevolgen. Voor NCDO betekende het een omschakeling van een focus op draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking binnen Nederland, naar een focus op de eigen bijdrage van Nederlanders aan een betere, duurzamere wereld. Ontwikkelingssamenwerking maakt onderdeel daarvan uit, maar is niet de enige weg waarlangs de beoogde doelen kunnen worden bereikt.

In reactie op deze verschuiving is in 2012 de Barometer Internationale Samenwerking omgevormd tot de Barometer Nederlanders & de Wereld. Waar in de Barometer Internationale Samenwerking het draagvlak onder de Nederlandse bevolking voor ontwikkelingssamenwerking centraal stond, staan in de Barometer Nederlanders & de Wereld aspecten van het dagelijks gedrag van Nederlanders en hun opvattingen over internationale verbondenheid en internationale verantwoordelijkheid centraal. Hoe duurzaam gedragen Nederlanders zich ten opzichte van de natuur en samenleving? In hoeverre voelen zij zich verbonden met problemen die zich niet direct binnen onze

landgrenzen afspelen, maar ons op den duur ook zullen raken? In hoeverre voelt men zich verantwoordelijk om ook zelf een bijdrage te leveren aan het tegengaan van bijvoorbeeld klimaatverandering? Doneren mensen aan ontwikkelingsorganisaties? Met andere woorden: in welke mate gedragen Nederlanders zich als mondiale burgers?

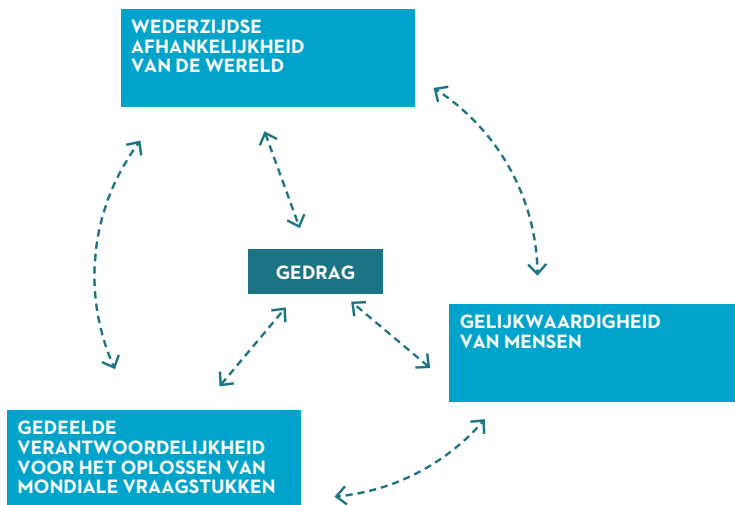
Het rapport dat voor u ligt presenteert de resultaten van een grootschalig survey-onderzoek waarin dit is onderzocht onder volwassenen in Nederland in 2013.

1.1 Wat is mondiaal burgerschap?

In eerder onderzoek heeft NCDO de term mondiaal burgerschap theoretisch en conceptueel uiteengezet (Carabain, Keulemans & van Gent, 2012a), wat resulteerde in de volgende definiëring:

‘De mondiale dimensie van burgerschap uit zich in gedrag dat recht doet aan de principes van wederzijdse afhankelijkheid, de gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken.’

In deze definitie staat gedrag centraal. Alleen als mondiaal burgerschap (al dan niet bewust) door gedrag actief wordt uitgedragen, heeft dit ook werkelijk invloed op de wereld. Draagvlak alleen is dus niet genoeg.

Figuur 1 Grafische weergave van de definitie van mondiaal burgerschap

NCDO onderscheidt negen soorten gedragingen die verbonden zijn met de duurzaamheid van de natuur of met de duurzaamheid van de samenleving en daarmee recht doen aan de drie principes van wederzijdse afhankelijkheid, gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken. Deze gedragingen zijn: 1) zuinig omgaan met water en energie; 2) mobiliteit; 3) recycling en omgaan met afval; 4) consumentengedrag; 5) informatie zoeken; 6) je mening geven over mondiale vraagstukken; 7) politieke participatie; 8) doneren aan goede doelen; en 9) vrijwilligerswerk. Bij elk van deze gedragingen heeft het (duurzame) gedrag van Nederlanders hier ook invloed op de kwaliteit van natuur en samenleving elders in de wereld. Samen vormen deze negen gedragingen de basis voor de index mondiaal burgerschap. Een nadere toelichting op de gedragingen staat in het rapport over Nederlanders & Mondiaal Burgerschap 2012 (Carabain, van Gent & Boonstoppel, 2012b).

1.2 Dit onderzoek

In dit onderzoek staat zoals gezegd de mate waarin Nederlanders zich aan de wereld relateren als mondiaal burger centraal. In hoofdstuk 2 wordt een beeld geschetst van hoe milieu(on)vriendelijk Nederlanders zich gedragen en in welke mate zij zich inzetten voor de samenleving hier én daar. De negen soorten gedragingen die worden beschreven vormen samen een index voor mondiaal burgerschap. Hoofdstuk 3 richt zich op de houding van Nederlanders ten aanzien van de drie principes die mondiaal burgerschap onderschrijven; het besef van wederzijdse afhankelijkheid, gelijkwaardigheid van mensen en de gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken. Aangezien dit het tweede jaar is dat NCDO dit gedrag van Nederlanders in kaart brengt, worden in hoofdstuk 4 de resultaten van 2012 en 2013 vergeleken. Is mondiaal burgerschap in Nederland in het afgelopen jaar gedaald of gestegen? In hoofdstuk 5 staat de vraag centraal wat bepaalt of men zichzelf in meer of mindere mate aan de wereld relateert, waarbij specifiek naar de invloed van de hoogte van het inkomen en de thuissituatie als kind wordt gekeken. Hoofdstuk 6 is een verkorte continuering van het draagvlakonderzoek voor ontwikkelingssamenwerking dat NCDO sinds jaar en dag uitvoert. Hierin kijken we kort naar hoe de steun onder de Nederlandse bevolking voor ontwikkelingssamenwerking zich in de afgelopen jaren heeft ontwikkeld.

HOOFDSTUK 2

GEDRAG

In dit hoofdstuk komen negen manieren aan bod waarop Nederlanders zich duurzaam kunnen gedragen. Dit gedrag richt zich enerzijds op de natuur. Duurzaamheid houdt hierbij in dat het gedrag rekening houdt met de behoeften van de huidige, maar ook van toekomstige generaties, zoals bijvoorbeeld het zuinig omgaan met water en energie, mobiliteit, recycling en het omgaan met afval. Anderzijds is duurzaamheid verbonden met sociale- en economische rechtvaardigheid, niet alleen binnen Nederland, maar ook buiten onze landsgrenzen (Carabain et al., 2012a). Hierbij staan de gelijkwaardigheid van mensen en verdeelvraagstukken centraal. Dit uit zich onder meer in consumentengedrag, het zoeken naar informatie, het geven van je mening over mondiale vraagstukken, politieke participatie, doneren aan goede doelen, en vrijwilligerswerk. Voor de verschillende onderwerpen is nagegaan in welke mate Nederlanders dit gedrag vertonen.

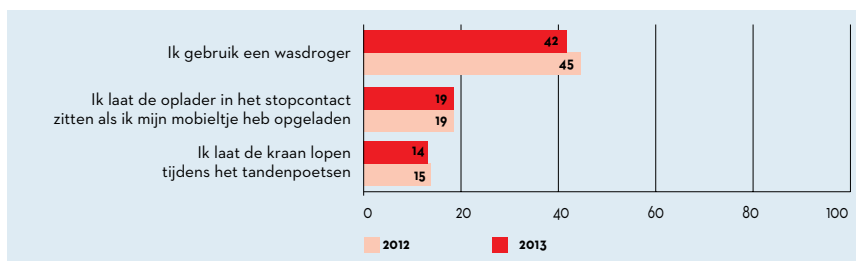
De grafieken in dit hoofdstuk geven het percentage weer van de respondenten die vaak of (bijna) altijd het aangegeven gedrag vertonen. Een groene balk betekent een positieve bijdrage aan een duurzame natuur en samenleving, een rode balk een negatieve bijdrage. In de figuren staan zowel de resultaten van 2013 als de resultaten van 2012. De resultaten van 2013 staan in de bovenste donkere balk, die van 2012 in de lichtere balk daar direct onder. Indien er relevante verschillen zijn tussen subgroepen in de samenleving (bijvoorbeeld tussen mannen en vrouwen, of verschillen op basis van opleiding, inkomen of politieke voorkeur) dan worden deze in de tekst besproken¹.

¹In deze publicatie maken we gebruik van een andere weegfactor dan in 2012. Hierdoor kunnen de cijfers voor 2012 in deze publicatie afwijken van de in 2012 gepubliceerde cijfers. Zie de methodologische verantwoording.

2.1 Zuinig omgaan met Energie en Water

Door een toenemende bevolkingsgroei zal er steeds meer vraag naar water zijn. Dit terwijl water in vele delen van de wereld een schaars goed is. Het bewuster omgaan met water en producten die in het productieproces veel water nodig hebben (bijvoorbeeld textiel of vlees) kan dan ook bijdragen aan het bestrijden van mondiale waterschaarste. Zuinig omgaan met energie door het nemen van energiebesparende maatregelen kan daarnaast bijdragen aan het beperken van de schade aan de natuur als gevolg van de uitstoot van koolstofdioxide. Ook kan het gebruik van groene of schone energie in plaats van fossiele energie schade aan de natuur beperken of voorkomen (Muskens, 2012; OECD, 2012). Er zijn drie specifieke gedragingen geselecteerd om te bepalen of Nederlanders zuinig omgaan met energie en water. De resultaten staan in Figuur 2.1 vermeldt.

Figuur 2.1 Zuinig omgaan met energie en water (% vaak of (bijna) altijd, n=2009, gewogen resultaten)

Nederlanders gaan redelijk zuinig om met water en energie. De ruime meerderheid laat de kraan niet onnodig lopen en haalt opladers uit het stopcontact als deze niet in gebruik zijn. Echter, bijna de helft van de Nederlanders gebruikt vaak of (bijna) altijd een wasdroger.

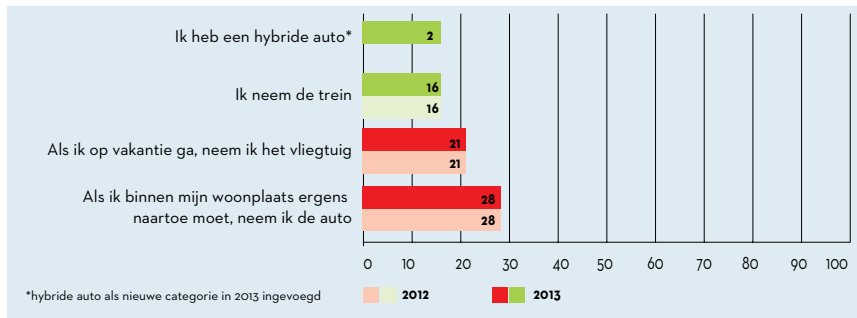
Mannen gaan minder zuinig om met energie en water dan vrouwen. Zij laten vaker de stekker van de oplader van hun mobiele telefoon in het stopcontact zitten terwijl de telefoon al is opgeladen en laten vaker de kraan onnodig lopen. Vrouwen en mannen maken wel even vaak gebruik van de wasdroger. Ouderen zijn zuiniger met water en energie dan jongeren als het gaat om het uit het stopcontact halen van de oplader, maar ouderen gebruiken weer vaker een wasdroger. Inkomen is niet van invloed op watergebruik, maar wel op energiegebruik. Hogere inkomens gebruiken vaker een wasdroger dan lagere inkomens en middeninkomens laten het vaakst de oplader in het stopcontact zitten terwijl

de mobiele telefoon al is opgeladen. Hoger opgeleiden zijn zuiniger met water en maken minder vaak gebruik van een wasdroger dan Nederlanders met een lager opleidingsniveau (basisschool, lbo of mavo/vmbo). Daarentegen halen lager opgeleiden wel vaker hun oplader uit het stopcontact. Mensen met hogere altruïstische waarden (dat wil zeggen: degenen die onbaatzuchtige zorg of het helpen van anderen hoog in het vaandel hebben) zijn zuiniger met energie en water, maar gebruiken de wasdroger niet minder vaak. Mensen in de Randstad gebruiken minder vaak een wasdroger dan mensen buiten de Randstad.

2.2 Mobiliteit

Vervoer en transport verbruiken veel energie en zijn bovendien verantwoordelijk voor een groot deel van de luchtvervuiling. Een duurzame aanpak van mobiliteit is het terugdringen van onnodig gemotoriseerd vervoer en het stimuleren van minder vervuilende vormen van vervoer, zoals de hybride auto, de trein en de fiets (Replogle & Hughes, 2012).

Figuur 2.2 Mobiliteit (% vaak of (bijna) altijd, n=2009, gewogen resultaten) NB. geen cijfers over hybride auto in 2012

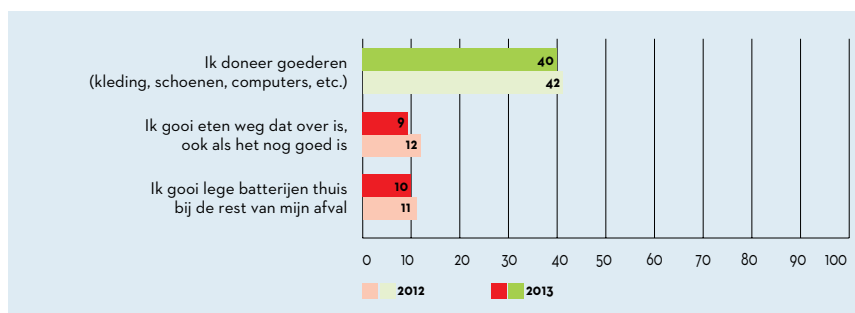
Zoals uit Figuur 2.2. blijkt, maken maar weinig Nederlanders op regelmatige basis gebruik van de trein (zestien procent). Tegelijkertijd is het niet gebruikelijk om vaak de auto te pakken voor korte afstanden binnen de eigen woonplaats: 28 procent doet dit, de rest kiest voor een alternatief. De hybride auto is nog nauwelijks in Nederland in gebruik: maar twee procent van de Nederlanders is in het bezit van een dergelijke energiezuinige auto. Ongeveer een vijfde van de Nederlanders gaat vaak met het vliegtuig op vakantie.

Jongeren nemen vaker de trein, maar ook vaker het vliegtuig dan ouderen. Vrouwen nemen minder vaak de auto binnen de eigen woonplaats dan mannen, maar op de andere terreinen van mobiliteit maakt geslacht geen verschil. Nederlanders met lage inkomens reizen vaker met de trein, gebruiken minder vaak de auto in de eigen woonplaats en gaan minder vaak met het vliegtuig dan Nederlanders met een hoog inkomen. Daarentegen hebben de Nederlanders die een hybride auto hebben allemaal een hoog inkomen. Nederlanders die op GroenLinks stemmen of de Partij voor de Dieren nemen minder vaak de auto en juist vaker de trein. Mensen die in de Randstad wonen, nemen minder vaak de auto in de eigen woonplaats, gaan vaker met de trein en hebben vaker een hybride auto dan mensen die buiten de Randstad wonen. Maar Randstedelingen gaan wel weer vaker met het vliegtuig op vakantie. Mensen die zich meer richten op het belang en welzijn van anderen vertonen duurzamer gedrag met betrekking tot mobiliteit dan mensen die minder altruïstisch zijn.

2.3 Recycling en omgang met afval

In de hedendaagse consumptiemaatschappij worden veel producten gemaakt van niet-natuurlijke materialen die niet verteren of eenvoudig hergebruikt kunnen worden. Dit zorgt voor een toename in het afvalvolume. Een deel van dit afval vindt zijn weg naar ontwikkelingslanden waar het afval in de natuur kan belanden. Door producten te recyclen, afval te scheiden of producten aan te bieden voor hergebruik kunnen Nederlanders bijdragen aan het reduceren van de totale hoeveelheid afval en van de hoeveelheid afval die in de natuur terecht komt.

Figuur 2.3 Recycling en omgang met afval (% vaak of (bijna) altijd, n=2009, gewogen resultaten)

De meeste Nederlanders recyclen en gaan duurzaam om met afval. Zoals uit Figuur 2.3 blijkt, doneert twee vijfde van de Nederlanders (veertig procent) goederen zoals kleding, schoenen en computers zodat deze door anderen hergebruikt kunnen worden. De meeste Nederlanders gooien batterijen in de daarvoor bestemde containers, slechts tien procent gooit batterijen bij de rest van het afval. Eten dat over is, maar nog steeds eetbaar, wordt door maar negen procent van de Nederlanders vaak weggegooid. Degenen die dit doen, geven aan dat ze dat vooral doen als er te weinig over is om nog te bewaren of omdat ze het toch niet meer gaan opeten. De overgrote meerderheid gooit eten dat nog goed is echter niet weg. Zij eten alles op, hergebruiken restjes, of geven het aan anderen. Het idee dat je goed eten weggooit is voor velen moreel onacceptabel. Argumenten variëren van 'zonde', 'daar is het niet voor gemaakt', 'het heeft grondstoffen gekost', tot 'ik heb de hongerwinter meegemaakt', 'sommige mensen komen om van de honger' en een verontwaardigd 'dat doe je niet'.

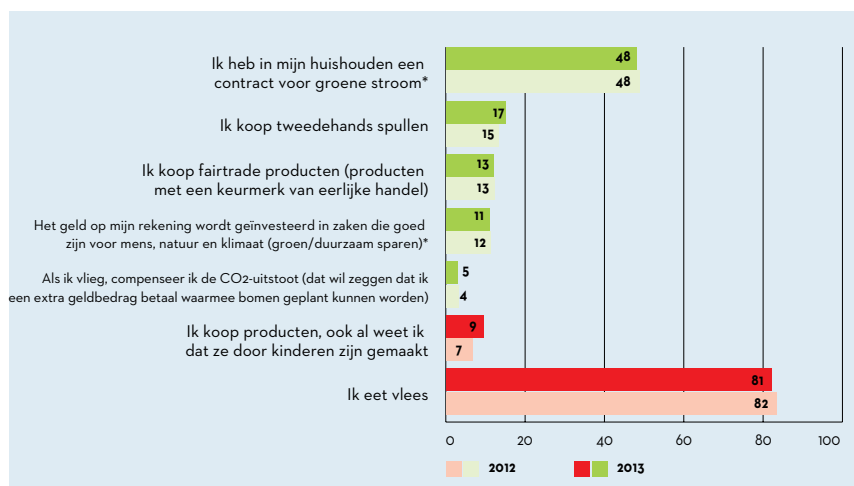
Ouderen en mensen met hogere altruïstische waarden gedragen zich duurzamer op het gebied van recycling en omgaan met afval dan jongeren en mensen met lagere altruïstische waarden. Vrouwen doneren vaker goederen dan mannen, maar scheiden net zo vaak batterijen van de rest van het afval. Ook gooien zij net zo vaak eten dat nog goed is weg als mannen. Mensen met een hogere opleiding scheiden batterijen vaker van de rest van het afval dan lager opgeleiden. Opleiding is niet van invloed op de andere aspecten van gedrag met betrekking tot recycling en omgaan met afval. Ten aanzien van inkomen gooit de laagste inkomensgroep het vaakst batterijen bij de rest van het afval. De hoogste inkomens groep doneert vaker kleding en andere zaken.

2.4 Consumentengedrag

Consumptie is in toenemende mate een mondiale aangelegenheid. Voedsel, kleding en andere producten voor westerse consumenten worden voor een deel in Afrika en Azië gekweekt en gefabriceerd. Niet alleen leggen deze producten een lange weg af (wat brandstof kost en voor een hoge CO₂-uitstoot zorgt), ook leggen ze beslag op de (schaarse) water- en grondstofvoorraden van de landen waar de productie plaatsvindt. Bovendien worden deze producten vaak niet-milieuvriendelijk en onder slechte arbeidsomstandigheden geproduceerd (Hoeks, 2013).

Behalve consumptie van op afstand geproduceerde goederen, is ook de consumptie van vlees van invloed op de duurzaamheid van de natuur. De productie van vlees en melkproducten is wereldwijd verantwoordelijk voor achttien procent van het broeikaseffect en voor acht procent van de waterconsumptie (Steinfeld et al., 2006). Minder vlees en melkproducten eten draagt dan ook bij aan verduurzaming van de natuur. Net als het kopen van producten met een duurzaamheids- of sociaal keurmerk (Spitz, 2012).

Figuur 2.4 Consumentengedrag (% ja (*) en vaak of (bijna) altijd, n=2009, gewogen resultaten)

Nederlanders kiezen massaal voor groene stroom. Bijna de helft (48 procent) van de Nederlanders heeft een contract voor groene energie (zie Figuur 2.4). Veel minder mensen (elf procent) hebben hun geld op een groene of duurzame rekening staan waarvan het geld wordt geïnvesteerd in zaken die goed zijn voor mens, natuur en klimaat. Ook het andere duurzame gedrag is minder ingeburgerd dan groene stroom. Zo koopt dertien procent van de mensen vaak fairtrade producten en zeventien procent tweedehands spullen. Zodra mensen weten dat producten het resultaat zijn van kinderarbeid, is echter maar negen procent van de Nederlanders bereid dat product te kopen. Van de mensen die met het vliegtuig reizen, compenseert slechts vijf procent de CO₂-uitstoot van de vliegreis door bijvoorbeeld een extra bedrag te betalen waarmee bomen geplant worden. Vlees eten in Nederland blijft populair: de overgrote meerderheid van de Nederlanders eet vaak of (bijna) altijd vlees (82 procent).

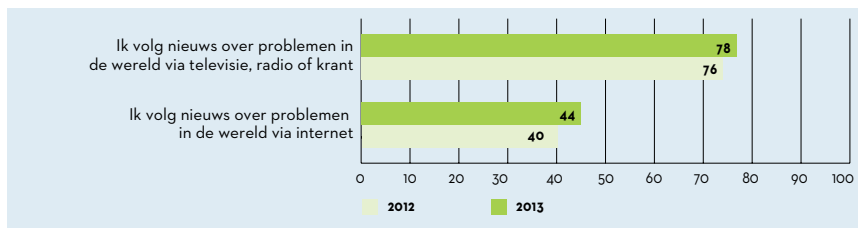
Mensen met een lager inkomen kopen vaker tweedehandsspullen dan mensen met hogere inkomens. De Nederlanders met het laagste inkomen kopen vaker producten die door kinderen zijn gemaakt, dan mensen met hogere inkomens. Ouderen consumeren over het algemeen duurzamer dan jongeren. Jongeren zijn alleen duurzamer als het gaat om groene stroom. Vrouwen eten minder vaak vlees dan mannen en kopen vaker tweedehandsspullen. Hoger opgeleiden kopen vaker fairtrade producten en hebben hun geld vaker op een duurzame spaarrekening staan dan lager opgeleiden. Mensen in de Randstad kopen vaker fairtrade producten en eten minder vlees. Mensen buiten de Randstad kopen vaker tweede handsspullen. In het andere consumentengedrag maakt regio geen verschil.

2.5 Informatie zoeken over mondiale vraagstukken

Informatie zoeken en op de hoogte blijven van mondiale vraagstukken zijn ook aspecten van duurzaam gedrag (Kaiser & Wilson, 2004). Ruim driekwart van de Nederlandse bevolking volgt vaak of (bijna) altijd nieuws over problemen in de wereld via de traditionele media; televisie, radio of krant. Een kleiner deel, 44 procent, volgt vaak het nieuws over de wereld op internet (Figuur 2.5).

Hoger opgeleiden volgen het nieuws vaker dan lager opgeleiden, zowel via de traditionele media als op internet. Mensen die hoger scoren op altruïstische waarden volgen vaker het nieuws over de wereldproblematiek. Mannen en SGP-stemmers volgen vaker het nieuws, zowel via traditionele media als via internet, dan vrouwen en mensen met een andere partijvoorkeur. Jongeren en mensen met hogere inkomens volgen vaker het nieuws over de problemen in de wereld op internet dan ouderen en lage inkomens.

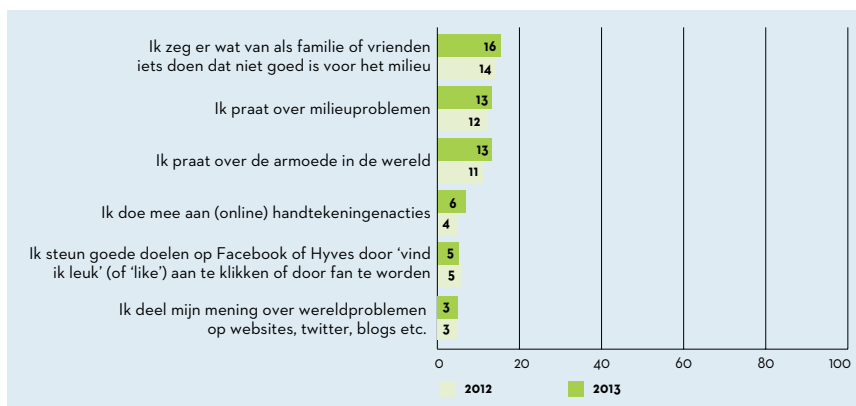

Figuur 2.5 Informatie zoeken (% vaak of (bijna) altijd, n=2009, gewogen resultaten)

2.6 Mening geven over mondiale vraagstukken

Een stap verder dan jezelf informeren over mondiale vraagstukken, is je mening geven over (aspecten van) mondiaal burgerschap. Figuur 2.6 laat zien dat in contact met familie of vrienden zestien procent van de mensen er vaak wat van zegt als familie of vrienden zich milieuvriendelijk gedragen, 56 procent zegt er soms wat van. Iets minder mensen, dertien procent, praten vaak of (bijna) altijd over milieuproblemen en armoede in de wereld. Een veel grotere groep praat soms over milieuproblemen (63 procent) of over armoede (64 procent). Handtekeningacties worden door vijf procent van de mensen vaak gesteund, 39 procent tekent soms handtekeningacties.

Figuur 2.6 Mening geven (% vaak of (bijna) altijd, n=2009, gewogen resultaten)

Een kleine minderheid gebruikt internet om zijn of haar mening te verkondigen over mondiale vraagstukken. Van de Nederlanders ondersteunt zes procent vaak goede doelen door op Hyves of Facebook fan te worden van een goed doel of 'vind ik leuk' aan te klikken. Een eigen mening verkondigen op internet via een blog of Twitter doet drie procent van de Nederlanders.

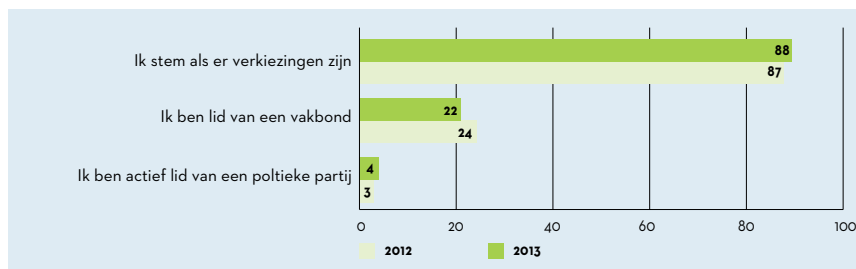
Terwijl ouderen vaker over armoede en milieuproblemen praten, zijn jongeren vaker actief op internet. Ze twitteren meer, schrijven vaker een blog en steunen goede doelen vaker door 'vind ik leuk' aan te klikken op Facebook. Mensen met een bovengemiddeld inkomen praten meer over milieuproblemen dan mensen met een laag inkomen. Nederlanders met het laagste inkomen (lager dan 1000

euro netto per maand) zijn actiever online dan mensen met hogere inkomens. Ze tekenen meer petities online, geven vaker hun mening op internet en steunen goede doelen vaker door ‘vind ik leuk’ aan te klikken op Facebook of fan te worden op Hyves. Dit zijn jongeren en studenten. Vrouwen geven eerder hun mening over mondiale vraagstukken dan mannen. Ze spreken hun familie en vrienden aan op milieuvriendelijk gedrag en bespreken armoedeproblemen. Vrouwen tekenen ook vaker petities en steunen meer goede doelen op Facebook of Hyves. Mannen praten vaker over milieuproblemen dan vrouwen. Hoger opgeleiden spreken eerder familie aan, praten meer over milieuproblemen en tekenen vaker petities, maar lager opgeleiden liken en twitteren meer. Mensen met hogere altruïstische waarden geven over de hele linie vaker hun mening dan mensen met lagere altruïstische waarden.

2.7 Politieke participatie

In dit onderzoek onderscheiden we drie aspecten van politieke participatie: stemmen bij verkiezingen, lid zijn van een vakbond en actief lidmaatschap van een politieke partij. Van de Nederlanders gaat 88 procent vaak of (bijna) altijd naar de stembus als er verkiezingen zijn (zie Figuur 2.7). Minder dan een kwart (22 procent) is lid van een vakbond. Een kleine groep Nederlanders is actief lid van een politieke partij (vier procent).

Figuur 2.7 Politieke participatie (% ja, n=2009, gewogen resultaten)

Bij de voorgaande soorten gedragingen van mondiaal burgerschap speelt religie (of mensen naar de kerk gaan of niet) maar een beperkte rol. Kerkgangfrequentie is wel van invloed op politieke participatie (en in de volgende paragrafen op donaties en vrijwilligerswerk). Kerkgangers stemmen vaker en zetten zich vaker actief in voor een politieke partij dan mensen die niet naar de kerk gaan.

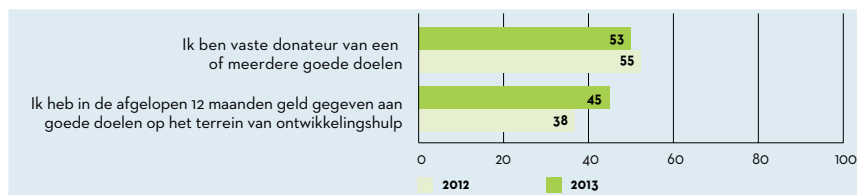
Nederlanders die op christelijke partijen stemmen, stemmen ook meer dan mensen die niet op christelijke partijen stemmen. Als de partijkeuze SGP is, is men vaker lid van een vakbond of actief lid van een politieke partij. Politieke participatie is hoger onder mannen en ouderen dan onder vrouwen en jongeren. Mannen zijn vaker actief voor een politieke partij of lid van een vakbond. Ouderen stemmen frequenter bij verkiezingen en zijn ook vaker lid van een vakbond. Onder hoger opgeleiden is de opkomst bij verkiezingen hoger dan bij lager opgeleiden en ze zijn vaker lid van een politieke partij dan lager opgeleiden, maar opleiding maakt geen verschil voor lidmaatschap van de vakbond. Hoe hoger het inkomen, des te vaker stemmen mensen als er verkiezingen zijn en des te vaker zijn ze lid van een vakbond.

2.8 Doneren aan goede doelen

De meerderheid van de Nederlanders is vaste donateur van één of meerdere goede doelen (53 procent). Iets minder dan de helft van de Nederlanders (45 procent) geeft aan goede doelen op het terrein van ontwikkelingssamenwerking, zoals bijvoorbeeld Oxfam Novib, War Child of Unicef.

Bij mensen die regelmatig of vaak naar de kerk gaan, is de kans dat ze vaste donateur van een goed doel zijn groter dan bij mensen die niet of weinig naar de kerk gaan. Als Nederlanders naar de kerk gaan is de kans ook groter dat zij doneren aan ontwikkelingssamenwerkingsorganisaties. Naast mensen die op de christelijke partijen stemmen, zijn er verhoudingsgewijs ook meer vaste donateurs onder GroenLinks-stemmers en aanhangers van de Partij voor de Dieren. Aanhangers van de ChristenUnie, SGP en GroenLinks doneren ook vaker aan ontwikkelingshulp. De kans dat mensen doneren aan een goed doel of specifiek aan ontwikkelingshulp is groter indien zij een hoog inkomen hebben, ouder dan 35 jaar zijn of hoge altruïstische waarden hebben. Vrouwen geven vaker aan ontwikkelingsorganisaties dan mannen.

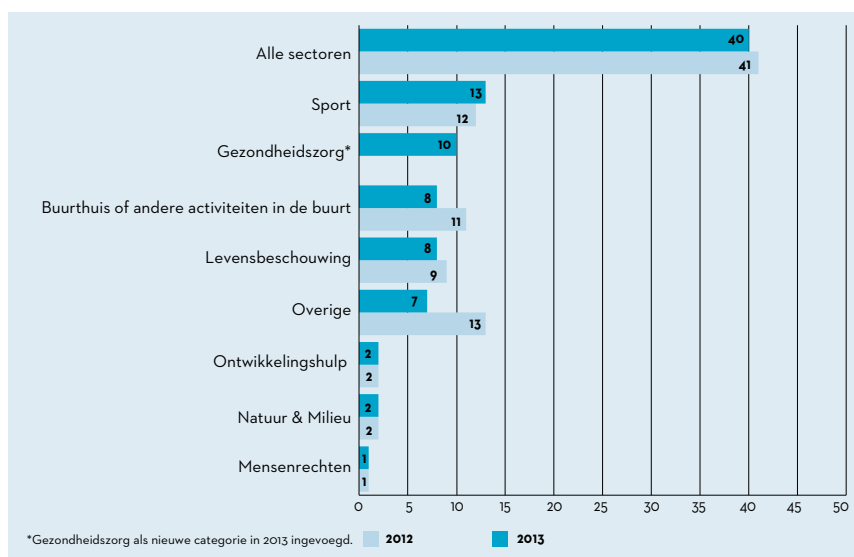
Figuur 2.8 Doneren aan goede doelen (% vaste donateurs, n=2009, gewogen resultaten)

2.9 Vrijwilligerswerk

2.9.1 Wie is waar actief als vrijwilliger?

De laatste van de negen soorten gedragingen is vrijwilligerswerk. Veertig procent van de Nederlanders zet zich vrijwillig in voor de samenleving in één of meerdere sectoren. Het meeste vrijwilligerswerk wordt verzet op de vele sportclubs in Nederland (dertien procent). Ook zetten veel mensen zich vrijwillig in voor de gezondheidszorg (tien procent), bijvoorbeeld bij het rondbrengen van tafeltje dekje of in verzorgingstehuizen. Buurthuizen, kerken en andere gebedshuizen ontvangen ook veel steun van vrijwilligers (ieder acht procent). In de categorie 'overige' treffen we mensen aan die zich inzetten voor de culturele sector, bijvoorbeeld voor de bibliotheek, de muziek- of carnavalsvereniging.

Figuur 2.9 Vrijwilligerswerk per sector (% vrijwilligers, n=2009, gewogen resultaten)

Hoger opgeleiden doen vaker vrijwilligerswerk dan lager opgeleiden, net als ouderen, mensen die buiten de Randstad wonen en mensen die naar de kerk gaan. Mensen die SGP en ChristenUnie stemmen doen vaker vrijwilligerswerk dan kiezers die andere partijen steunen. Mensen met een laag inkomen doen minder vaak aan vrijwilligerswerk dan mensen met een midden- of hoog

inkomen. Als Nederlanders altruïstische waarden van belang vinden is de kans groter dat zij zich inzetten als vrijwilliger.

2.9.2 Werken Nederlanders regelmatig als vrijwilliger?

Behalve naar de sector waar mensen actief zijn als vrijwilliger, hebben we ook gekeken naar hoe vaak mensen actief zijn als vrijwilliger (zie Figuur 2.10). Driekwart van de vrijwilligers die actief zijn in de kerk of andere religieuze instellingen, voor mensenrechten, de gezondheidszorg of 'overige', doen dat ten minste één keer per maand. Ook in de sportsector zet een ruime meerderheid van de vrijwilligers (64 procent) zich minimaal één keer per maand in. De helft van de vrijwilligers in het buurtwerk of voor ontwikkelingssamenwerking is ten minste één keer per maand actief. In de sector natuur en milieu is 38 procent van de vrijwilligers minimaal één keer per maand actief.

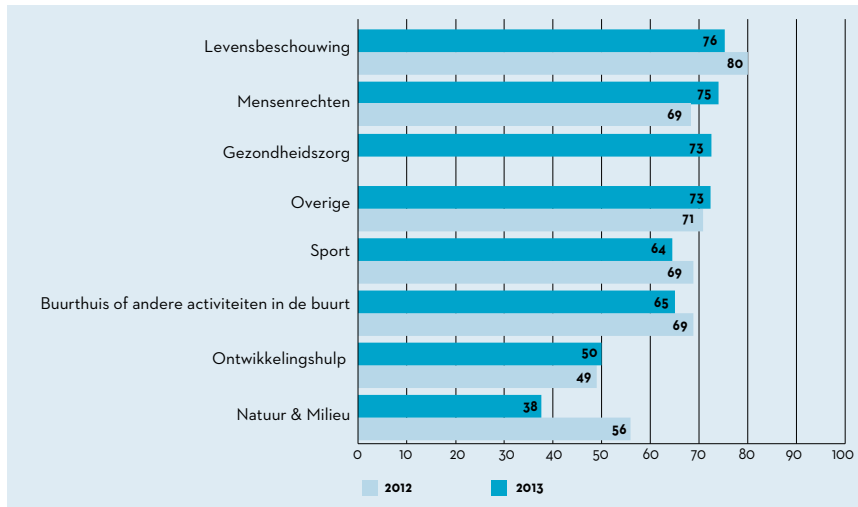
Ouderen, hoger opgeleiden, mensen die buiten de Randstad wonen en mensen die naar de kerk gaan zetten zich vaker ten minste één keer per maand in als vrijwilliger dan jongeren, laag opgeleiden, Randstedelingen en mensen die niet naar de kerk gaan. De Nederlanders die op de SGP of de ChristenUnie stemmen zijn vaker vrijwilliger dan Nederlanders met een andere partijkeuze. Mensen met een middeninkomen doen vaker minstens één keer per maand vrijwilligerswerk dan mensen met een laag of hoog inkomen. Mensen die meer belang hechten aan altruïstische waarden zijn vaker ten minste één keer per maand actief als vrijwilliger dan mensen die hier minder belang aan hechten.

2.10 Index Mondiaal Burgerschap

De negen soorten gedragingen van mondiaal burgerschap zoals beschreven in de voorafgaande paragrafen, zijn samengevoegd in een index mondiaal burgerschap. Mensen kunnen op deze index scoren van 0 tot 100. Een score van 100 betekent dat die persoon in het afgelopen jaar alle negen gedragingen van mondiaal burgerschap vaak of (bijna) altijd heeft vertoond. Iemand met score 0 vertoont al deze gedragingen soms of in het geheel niet. Nederlanders scoren in 2013 gemiddeld 40 op de index van mondiaal burgerschap.

Figuur 2.11 laat zien dat bepaalde groepen in de samenleving hogere of lagere scores hebben op de index mondiaal burgerschap. Deze verdeling is gemaakt op basis van bepaalde achtergrondkenmerken waarvan uit bestaande literatuur blijkt dat zij gerelateerd zijn aan duurzaam gedrag en prosciaal gedrag in het algemeen. Zo is het te verwachten dat mensen die onbaatzuchtige zorg voor anderen hoog in het vaandel hebben (gemeten door altruïstische waarden) ook

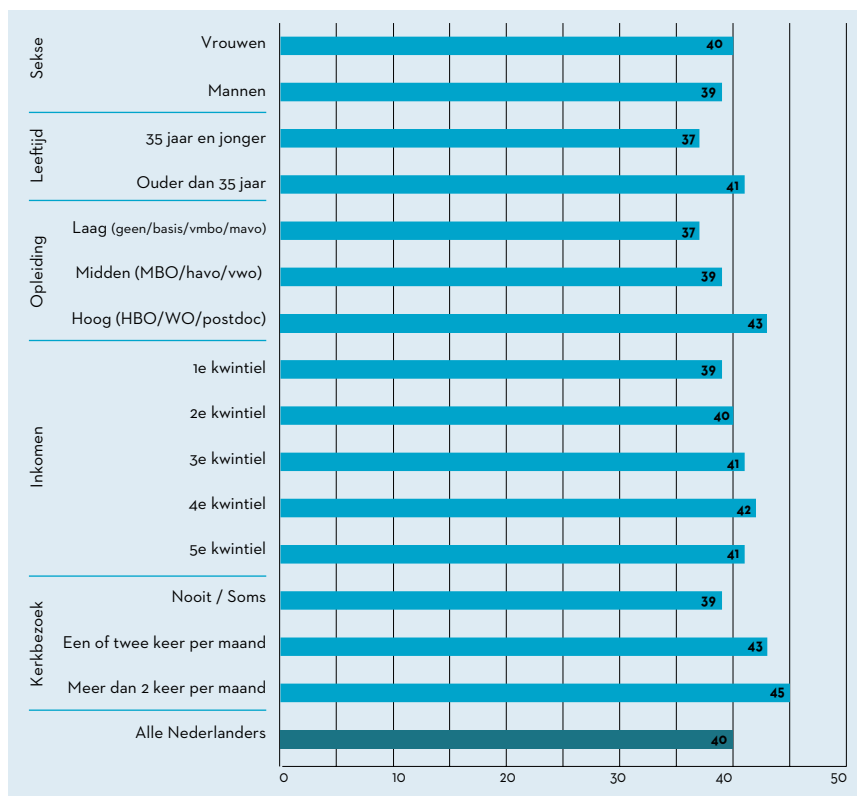
meer oog hebben voor de duurzaamheid van de samenleving en de natuur, en dit ook uitten in hun gedrag (zie voor uitgebreidere toelichting Carabain et. al. 2012a)

Figuur 2.10 Tenminste een keer per maand actief als vrijwilligerswerk per sector (% onder vrijwilligers, gewogen resultaten)

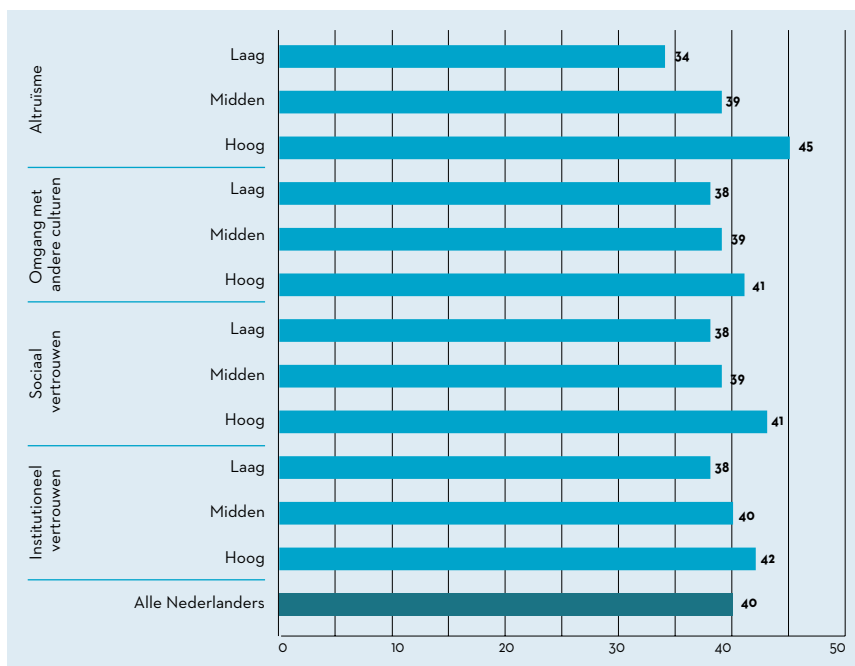
De verschillen tussen mannen en vrouwen blijken het minst groot. Vrouwen hebben gemiddeld een score van 40 en mannen hebben een gemiddelde score van 39. Het verschil op basis van de andere achtergrondkenmerken is een stuk groter. Zo hebben ouderen een score die vier punten hoger ligt dan jongeren. Opleiding en kerkbezoek zorgen voor de grootste mate van variantie. Hoger opgeleiden en mensen die vaak naar de kerk gaan gedragen zich meer als mondiaal burger dan lager opgeleiden en mensen die nooit naar de kerk gaan. Inkomen is subtiel van invloed². Hoe hoger het inkomen des te meer gedragen mensen zich als mondiaal burger, echter dit geldt tot en met het vierde kwintiel. Bij de hoogste inkomens zakt de index weer enigszins.

² We maken in onze analyses gebruik van het netto maandinkomen dat door de respondenten zelf is ingevuld. Het netto inkomen omvat salaris, maar ook bijvoorbeeld uitkeringen en pensioen van zowel de respondent als de eventuele partner. We hebben de inkomens opgedeeld in vijf gelijke groepen, de zogenaamde kwintielen. Hierbij vertegenwoordigt het eerste kwintiel de twintig procent met de laagste inkomens, en het vijfde kwintiel de twintig procent met de hoogste inkomens.

Figuur 2.11 Index Mondiaal Burgerschap en sekse, leeftijd, opleiding, inkomen, kerkbezoek (gemiddelde scores schaal 0-100, n=2009, gewogen resultaten)

Nederlanders die hechten aan altruïstische waarden scoren hoger op de index dan mensen voor wie die waarden minder belangrijk zijn. Mensen die veel met andere culturen in contact komen en mensen die veel vertrouwen hebben in de Nederlandse instituties scoren hoog op de index.

Figuur 2.12 Index Mondiaal Burgerschap en altruïsme, omgang met andere culturen, sociaal en institutioneel vertrouwen (gemiddelde scores schaal 0-100, n=2009, gewogen resultaten)

2.11 Conclusie

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de mate waarin Nederlanders zich duurzaam gedragen. Dit omvat gedrag dat zich richt op de natuur enerzijds en duurzaam gedrag gerelateerd aan sociaal-economische rechtvaardigheid anderzijds. Het duurzame gedrag gericht op de natuur en daarmee op het behoud van de aarde voor toekomstige generaties laat een wisselend beeld zien. De meeste Nederlanders laten bijvoorbeeld niet hun oplader in het stopcontact zitten en draaien de kraan dicht tijdens het tandenpoetsen, maar zij gebruiken wel weer een wasdroger. Binnen de eigen woonplaats wordt de auto slechts beperkt gebruikt, maar tegelijkertijd reizen Nederlanders niet frequent met de trein. Bijna de helft van de Nederlanders heeft al een contract voor groene stroom, maar acht op de tien eet wel vaak vlees. Alleen als het gaat om recycling en het omgaan met afval laat de Nederlander consequent duurzaam gedrag zien; maar tien procent van de Nederlanders gooit batterijen bij de rest van het afval, en maar negen procent gooit vaak eten weg dat eigenlijk nog goed is. Ook

doneert veertig procent goederen voor tweedehandsgebruik. De ene duurzame gedraging gericht op de natuur lijkt dus meer ingeburgerd te zijn dan de andere.

De betrokkenheid van Nederlanders met de samenleving komt tot uiting in gedrag gericht op andere leden van de (mondiale) samenleving. Deze betrokkenheid uit zich in het feit dat drie kwart van de Nederlanders het nieuws volgt over mondiale vraagstukken via de (traditionele) media en dat ruim tachtig procent deelneemt aan verkiezingen. Daarnaast zijn er veel vaste donateurs van goede doelen en is veertig procent van de Nederlanders (regelmatig) als vrijwilliger actief. Mensen spreken elkaar echter weinig aan op niet-duurzaam gedrag en geven beperkt hun mening op openbare blogs of Twitter. Het actieve lidmaatschap van een politieke partij en het lidmaatschap van een vakbond is ook maar voor een minderheid weggelegd.

2.11.1 Verschillen tussen groepen Nederlanders

Hoogte van het inkomen

Het duurzame gedrag van mensen met hogere inkomens komt vooral tot uitdrukking in hun sociale betrokkenheid. Zij volgen vaker het nieuws, praten vaker over milieuproblemen, stemmen vaker en zijn vaker lid van een vakbond. Mensen met een hoger inkomen doneren ook vaker aan goede doelen en zijn vaker vrijwilliger dan mensen met een laag inkomen. Mensen met een lager inkomen gedragen zich echter weer duurzamer op de aspecten van mondiaal burgerschap gericht op de natuur. Zij gebruiken minder vaak een wasdroger, gaan vaker met de trein en minder vaak met de auto of het vliegtuig. Daarnaast kopen ze meer tweedehandsspullen. Ze doneren echter minder vaak kleding of andere spullen. Dit duurzamere gedrag lijkt vooral voort te komen uit de beschikbare bestedingsruimte van deze inkomenscategorie. In hoofdstuk 5 wordt nader ingegaan op deze relatie tussen inkomen en mondiaal burgerschap.

Religiositeit

Religie, gemeten als de frequentie waarmee mensen naar de kerk gaan, blijkt vooral van invloed op politieke participatie, doneren aan goede doelen en het doen van vrijwilligerswerk. Voor deze gedragingen geldt dat hoe vaker mensen naar de kerk gaan, des te vaker ze gedrag tonen dat bijdraagt aan mondiaal burgerschap.

Regio

De regio waar mensen wonen, in de Randstad of daarbuiten, heeft in zeer beperkte mate invloed op de duurzaamheid van gedrag. Verschillen zien we voornamelijk bij mobiliteit, wat gezien de verschillen in infrastructuur binnen en buiten de Randstad niet opmerkelijk is. Randstedelingen nemen minder vaak de auto voor ritjes binnen de eigen woonplaats dan mensen die buiten de Randstad wonen. Ook nemen ze vaker de trein en hebben ze vaker een hybride auto. Mensen buiten de Randstad gaan minder vaak met het vliegtuig op vakantie dan Randstedelingen. Op het consumptiegedrag zijn beperkte regionale verschillen zichtbaar. Randstedelingen eten minder vlees en kopen vaker fairtrade producten, terwijl mensen buiten de Randstad vaker tweedehands-spullen aanschaffen. Vrijwilligerswerk wordt vaker gedaan door mensen die buiten de Randstad wonen.

Opleidingsniveau

Mensen met een hogere opleiding scoren hogere waardes op de index mondiaal burgerschap dan mensen met een lagere opleiding. Zo gebruiken hoger opgeleiden minder vaak een wasdroger en kopen ze vaker fairtrade producten. Ook hebben ze vaker een duurzame spaarrekening dan lager opgeleiden. Hoger opgeleiden spreken familie ook eerder aan en praten meer over milieuproblemen. Daarnaast zijn ze vaker actief in de politiek en als vrijwilliger. Opvallend is dat lager opgeleiden vaker goede doelen op Facebook 'liken' en meer twitteren.

Man versus vrouw

Vrouwen gedragen zich meer als mondiale burgers dan mannen. Geslacht is echter niet op alle indicatoren van mondiaal burgerschap relevant. Vrouwen laten minder vaak de oplader in het stopcontact zitten en draaien eerder de kraan dicht, maar ze gebruiken net zo vaak als mannen de wasdroger. Met betrekking tot recycling, mobiliteit en consumentengedrag zijn er weinig verschillen op basis van gender. Op vier van de veertien indicatoren gedragen vrouwen zich duurzamer dan mannen. Vrouwen kiezen wat minder vaak voor de auto als ze zich binnen hun woonplaats begeven en doneren en kopen eerder tweedehandsspullen. Vrouwen eten ook minder vlees. In het duurzaam gedrag ten aanzien van de samenleving zijn er wat meer verschillen. Zo geven vrouwen vaker hun mening over armoede, tekenen ze petitie, steunen ze goede doelen online en spreken ze hun familie aan op milieuvriendelijk gedrag. Mannen daarentegen informeren zich vaker over de problemen in de wereld, praten meer over milieuproblemen en zijn politiek actiever dan vrouwen.

Leeftijd

Net als gender is leeftijd niet op alle aspecten van mondiaal burgerschap op dezelfde manier relevant. Ouderen gedragen zich over het algemeen duurzamer, maar gebruiken wel vaker dan jongeren een wasdroger en gaan minder vaak met de trein. Ook hebben jongeren vaker groene stroom dan ouderen. Jongeren zijn actiever op internet, of het nu gaat om het volgen van het nieuws over de problemen in de wereld, het 'liken' van goede doelen online of het bijhouden van een blog. Ouderen gedragen zich op alle andere punten duurzamer dan jongeren. Ze zijn meer politiek actief, uiten meer hun mening over mondiale vraagstukken, doneren vaker aan goede doelen en doen meer vrijwilligerswerk dan jongeren.

Altruïstische waarden

De mate waarin mensen altruïstische waarden aanhangen blijkt een goede voorspeller te zijn voor elk van de negen gedragingen en van de score op de mondiaal burgerschap index. Hogere altruïstische waarden gaan stevast samen met duurzamer gedrag en een grotere mate van mondiaal burgerschap. De mate van sociaal en institutioneel vertrouwen is ook van invloed op mondiaal burgerschap, net als het contact met mensen uit andere culturen. Mensen met een groot sociaal en institutioneel vertrouwen en veel intercultureel contact gedragen zich meer als mondiaal burger.

In hoofdstukken 4 en 5 wordt verder ingegaan op de verschillen tussen 2012 en 2013 en op de interactie van persoonskenmerken met mondiaal burgerschap.

HOOFDSTUK 3

PRINCIPES

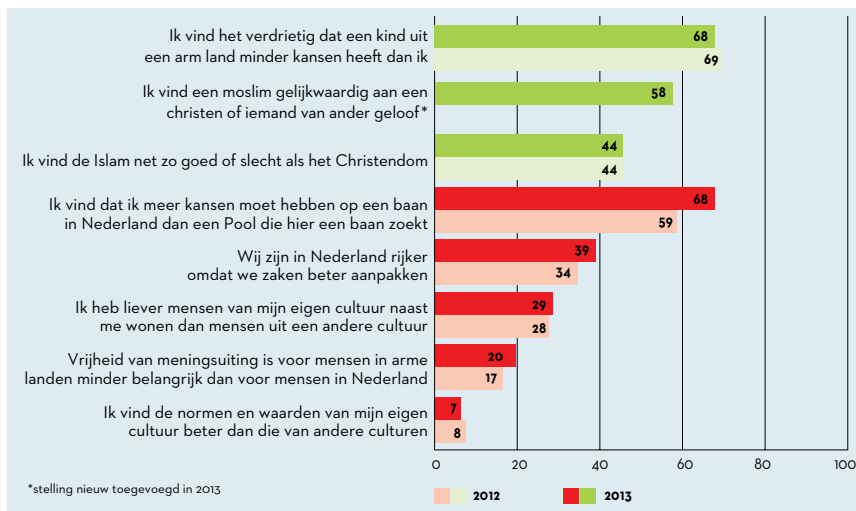
Mondiaal burgerschap is gerelateerd aan de principes van de gelijkwaardigheid van mensen, wederzijdse afhankelijkheid in de wereld, en gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken. In tegenstelling tot het vorige hoofdstuk gaat het hier niet om gedrag, maar in welke mate Nederlanders deze principes onderschrijven. Elk van de drie principes wordt met behulp van een aantal stellingen beschreven. Daarnaast worden verschillen tussen groepen Nederlanders uitgelicht.

3.1 Gelijkwaardigheid van mensen

Met behulp van acht stellingen onderzoeken we hoe Nederlanders denken over de gelijkwaardigheid van mensen. Deze stellingen gaan over gelijke kansen voor mensen over de gehele wereld, religie, superioriteit van Nederlanders, normen en waarden en vrijheid van meningsuiting. De mate waarin de stellingen ondersteund worden, is weergegeven in Figuur 3.1. Twee derde van de Nederlanders vindt het verdrietig dat kinderen in arme landen minder kansen hebben dan zichzelf. Echter, twee derde stelt ook dat zij meer kansen op een baan in Nederland zouden moeten hebben dan een Pool die werk zoekt in Nederland. De gelijkwaardigheid van religie en culturele normen en waarden wordt door veel Nederlanders onderschreven. Een ruime meerderheid, 58 procent, acht moslims en christenen gelijkwaardig aan elkaar. Een iets kleinere groep (44 procent) vindt de Islam net zo goed of slecht als het Christendom. Van elke honderd Nederlanders wonen er 29 liever naast iemand met dezelfde culturele achtergrond dan naast iemand uit een andere cultuur. Ook het percentage Nederlanders dat zijn of haar eigen cultuur beter vindt dan andere culturen is laag, maar twintig procent. Het percentage mensen dat vindt dat Nederland rijker is omdat we zaken beter aanpakken is bijna twee keer zo hoog, 39 procent. Vrijheid van meningsuiting is volgens Nederlanders voor iedereen even belangrijk, waar ter wereld zij ook wonen. De gelijkwaardigheid van mensen wordt door een grote

meerderheid van de Nederlanders onderschreven, alhoewel de kans op werk in Nederland hierop een uitzondering is.

Figuur 3.1 Gelijkwaardigheid (%) (helemaal) mee eens, n=2009, gewogen resultaten).

Nederlanders verschillen in de mate waarin zij het (helemaal) eens zijn met de stellingen. Hoe hoger opgeleid, des te meer onderschrijven zij het principe van gelijkwaardigheid van mensen. Hoe meer mensen belang hechten aan altruïstische waarden en hoe hoger hun sociaal en institutioneel vertrouwen, des te meer benadrukken zij de gelijkwaardigheid van mensen. Een toename in contact met andere culturen leidt ook tot een positievere houding ten opzichte van gelijkwaardigheid. Mensen die naar de kerk gaan vinden vaker dat vrijheid van meningsuiting voor iedereen even belangrijk is dan mensen die nooit naar de kerk gaan. Zij trekken zich de kansen van kinderen in arme landen ook meer aan. Of je naar de kerk gaat is ook van invloed op de stelling over de gelijkwaardigheid van Islam en Christendom. Mensen die naar de kerk gaan zijn het minder vaak eens met de gelijkwaardigheid van de twee godsdiensten. Hoe vaker men naar de kerk gaat, des te minder ondersteunt men deze gelijkwaardigheid.

Vrouwen vinden de gelijkwaardigheid van mensen belangrijker dan mannen, behalve als het gaat om de kansen op werk in Nederland en de gelijkwaardigheid van de Islam en het Christendom. Daarover denken mannen en vrouwen gelijk. Leeftijd is van beperkt belang in de mate waarin men de gelijkwaardigheid van

mensen onderschrijft. Jongeren zijn het vaker (helemaal) eens met de stelling dat een moslim gelijkwaardig is aan een christen of iemand van een ander geloof. Ouderen onderstrepen juist vaker dat de normen en waarden van alle culturen gelijkwaardig zijn.

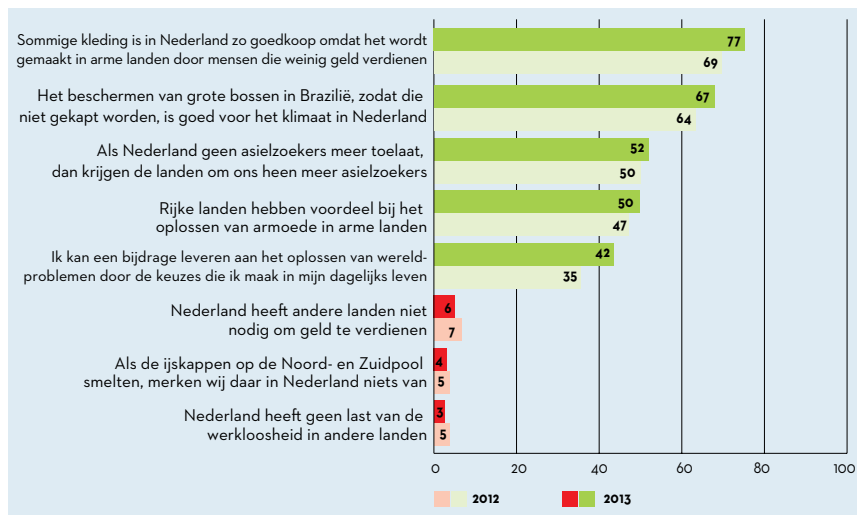

3.2 Wederzijdse afhankelijkheid in de wereld

Het principe van wederzijdse afhankelijkheid in de wereld gaat in op de relaties tussen mensen in de wereld en hoe het gedrag van mensen 'hier' van invloed kan zijn op mensen 'daar', en andersom. Zo laat Figuur 3.2 zien dat veel mensen zich ervan bewust zijn (77 procent) dat hun kleding goedkoop kan zijn doordat arbeiders elders in de wereld weinig verdienen. Twee derde van de Nederlanders is het er daarnaast (helemaal) mee eens dat het klimaat in Nederland afhankelijk is van het aantal bomen dat in het regenwoud in Brazilië gekapt wordt. Maar weinig (vier procent) Nederlanders onderschrijven de stelling dat Nederland niets merkt van de smeltende ijskappen op de Noord- en Zuidpool. Een meerderheid onderstreept dat het wel of niet opnemen van asielzoekers door andere landen van invloed is op het aantal asielzoekers dat naar Nederland komt. Een vergelijkbare groep is het er (helemaal) mee eens dat rijke landen zelf voordeel hebben van het helpen van andere landen. Ruim veertig procent (42 procent) ziet mogelijkheden om zelf bij te dragen aan het oplossen van wereldproblemen. Maar een enkeling is het er (helemaal) mee eens dat Nederland andere landen niet nodig heeft om geld te verdienen en geen last heeft van de werkloosheid in andere landen.

Over het algemeen zijn mensen die altruïstische waarden meer onderschrijven en mensen met een groot sociaal en institutioneel vertrouwen meer geneigd de wederzijdse afhankelijkheid van mensen te onderstrepen. Nederlanders die meer contact hebben met mensen uit andere culturen hebben meer besef van wederzijdse afhankelijkheid van mensen dan Nederlanders die weinig of geen contact hebben met mensen uit andere culturen. Hoe hoger men is opgeleid, des te meer is men het eens met de stellingen over de wederzijdse afhankelijkheid tussen mensen. Mensen die op de Partij voor de Dieren of GroenLinks stemmen hebben het grootste besef van wederzijdse afhankelijkheid, vooral wat betreft de stellingen over het smelten van de ijskappen, de regenwouden in Brazilië en de goedkope kleding uit lagelonenlanden. Inkomen, leeftijd en of men man of vrouw is maakt niet of nauwelijks verschil in de mate waarin men het principe van wederzijdse afhankelijkheid aanhangt. Vrouwen geloven meer dat ze een

verschil kunnen maken dan mannen, terwijl mannen weer meer onderschrijven dat Nederland andere landen nodig heeft. Vrouwen onderschrijven de stelling over de gevolgen van het weigeren van asielzoekers weer meer dan mannen. Kerkgangers onderstrepen beide stellingen meer dan mensen die niet naar de kerk gaan. Daarnaast zijn ze zich ook meer bewust van de arbeidsomstandigheden waaronder kleding wordt gemaakt dan mensen die niet naar de kerk gaan.

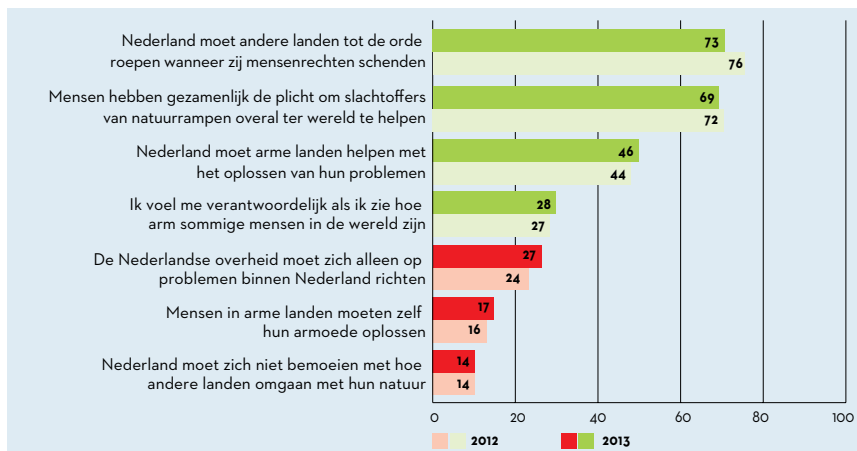
Figuur 3.2 Wederzijdse afhankelijkheid (% (helemaal) mee eens, n=2009, gewogen resultaten)

3.3 Gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken

Het derde principe mondiaal burgerschap dat zich richt op gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken gaat niet alleen over het bieden van hulp aan slachtoffers van natuurrampen, maar ook over complexere problemen zoals bijdragen aan armoede- en milieuproblemen in arme landen. Een grote meerderheid van de Nederlanders (73 procent) is van mening dat Nederland andere landen moet aanspreken op het schenden van mensenrechten (zie Figuur 3.3). Behalve voor mensenrechten wordt de gedeelde verantwoordelijkheid ook sterk gevoeld voor de slachtoffers van natuurrampen. Het oplossen van complexere problemen in arme landen, bijvoorbeeld armoede, wordt door een krappe minderheid (46 procent) als een verantwoordelijkheid gezien van

Nederland. Een kleine groep, 28 procent, voelt zichzelf verantwoordelijk voor armoede elders in de wereld. Dit betekent niet dat Nederlanders vinden dat Nederland zich afzijdig moet houden. Maar 27 procent van de mensen is het (helemaal) eens met de stelling dat de Nederlandse overheid zich alleen met problemen in ons land moet bezighouden. Voor bemoeienis met hoe andere landen met hun natuur omgaan is de steun nog hoger.

Figuur 3.3 Gedeelde verantwoordelijkheid (%) (helemaal) mee eens, n=2009, gewogen resultaten)

Mensen met een hogere opleiding zijn het er vaker dan mensen met een lage opleiding (helemaal) mee eens dat ze een gedeelde verantwoordelijkheid dragen voor het oplossen van mondiale vraagstukken. Hoe vaker mensen naar de kerk gaan des te sterker zij een gedeelde verantwoordelijkheid onderstrepen. Mensen die stemmen op de kleine christelijke partijen of op de Partij voor de Dieren of GroenLinks zijn zich meer bewust van een gedeelde verantwoordelijkheid dan mensen die op andere partijen stemmen. Het gevoel dat zij een gedeelde verantwoordelijkheid dragen voor het oplossen van mondiale vraagstukken is het grootst onder Nederlanders die altruïstisch zijn ingesteld en een groot sociaal en institutioneel vertrouwen hebben. Vrouwen voelen zich meer verantwoordelijk dan mannen. Ze vinden meer dan mannen dat Nederland zich moet bemoeien met de mensenrechten in andere landen en moet bijspringen bij het oplossen van armoede in arme landen. Net als bij het principe van wederzijdse afhankelijk is bij het principe van gedeelde verantwoordelijkheid leeftijd niet van invloed. Jongeren en ouderen verschillen niet in de mate waarin ze deze twee principes onderschrijven.

3.4 Conclusie

De drie principes van mondiaal burgerschap, gelijkwaardigheid van mensen, wederzijdse afhankelijkheid en gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken, vinden veel gehoor bij de Nederlandse bevolking. De gelijkwaardigheid van mensen komt tot uiting in de tolerantie voor andere religies en culturen. Nederlanders zien ook graag dat mensen in andere landen gelijke kansen hebben als zijzelf. Echter, Nederlanders vinden wel dat zij in ons land meer kans op een baan moeten hebben dan een Pool. De wederzijdse afhankelijkheid van mensen op de wereld – of het nu om een economische relatie gaat of om de gevolgen voor het klimaat – wordt door de meeste Nederlanders onderschreven. De gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van mondiale vraagstukken, die onder andere uit de wederzijdse afhankelijkheid voortvloeit, is voor een grote groep vanzelfsprekend indien het gaat om mensenrechten en natuurrampen. Het besef van gedeelde verantwoordelijkheid is minder als het gaat om andere, meer complexe problemen in arme landen, zoals de bestrijding van armoede.

Opleiding speelt een belangrijke rol in de mate waarin Nederlanders de drie principes aanhangen. Mensen met een hogere opleiding onderschrijven de principes vaker dan mensen met een lagere opleiding. Ook mensen die zich graag inzetten voor een ander, mensen met hoge altruïstische waarden, en mensen met een hoog sociaal en institutioneel vertrouwen vinden elk van de drie principes belangrijker dan mensen die lager scoren op altruïsme, sociale betrokkenheid of institutioneel vertrouwen. Indien Nederlanders meer contact hebben met mensen uit andere culturen dan beïnvloedt dit vooral hun houding ten aanzien van de gelijkwaardigheid van mensen en wederzijdse afhankelijkheid. Zij hangen deze principes meer aan dan mensen die weinig contact hebben met andere culturen.

Religie is van invloed op de gedeelde verantwoordelijkheid die mensen voelen voor het oplossen van mondiale vraagstukken. Nederlanders die vaker naar de kerk gaan voelen zich verantwoordelijker. Ook Nederlanders die op de ‘kleine’ christelijke partijen stemmen - ChristenUnie en de SGP - onderschrijven de stellingen over gedeelde verantwoordelijkheid vaker dan mensen die op andere partijen stemmen. Regelmatige kerkgangers zijn minder overtuigd van de gelijkwaardigheid van religies.

In dit hoofdstuk zien we dat de mate waarin mensen een van de principes onderschrijven vooral verschilt op basis van opleiding, altruïsme, sociaal en

institutioneel vertrouwen en religie. Inkomen, leeftijd en geslacht zijn daarentegen een stuk minder van invloed, dit in tegenstelling tot de verschillen in gedrag zoals beschreven in hoofdstuk 2.

HOOFDSTUK 4

DYNAMIEK IN GEDRAG EN HOUDING

De opzet van deze studie is longitudinaal. Dat wil zeggen: dezelfde vragenlijst wordt jaarlijks afgenomen bij dezelfde personen. Zo kan er grondig worden onderzocht hoe mondiaal burgerschap in Nederland zich in de loop der tijd ontwikkelt. In dit hoofdstuk kijken we naar de groep respondenten ($n=1764$)³ die zowel aan de studie in 2013 alsook in de studie van 2012 heeft deelgenomen. Met behulp van de gegevens van deze longitudinale groep kunnen we niet alleen naar het verschil in de jaarlijkse gemiddelden kijken, maar ook naar verschuivingen van personen binnen deze groep⁴. Ofwel, we kunnen kijken of iemand zich in 2013 anders gedroeg ten opzichte van 2012.

Voor zowel de gedragingen als de drie principes kijken we in eerste instanties naar verschillen in de gemiddelde scores tussen 2012 en 2013 op groepsniveau. Aangezien het kan zijn dat we door deze focus op gemiddelde scores ontwikkelingen op persoonsniveau missen, kijken we in stap twee naar deze interne dynamiek. Hieruit kan bijvoorbeeld naar voren komen dat een bepaalde groep in 2013 vaker fairtrade producten is gaan kopen, terwijl een net zo grote groep dit juist minder vaak is gaan doen. Gemiddeld genomen is er dan op groepsniveau geen verandering te zien, terwijl er wel degelijk individuele gedragsveranderingen hebben plaatsgevonden.

³ De longitudinale groep is niet representatief voor de samenleving als geheel. We baseren de cijfers in dit hoofdstuk op ongewogen resultaten. Hierdoor kunnen de uitkomsten afwijken van gegevens in de samenleving als geheel.

⁴ We gebruiken voor analyses een statistische toets die rekening houdt met het longitudinale karakter van de data. Voor intervalvariabelen maken we gebruik van een gepaarde t-toets. In het geval van dichotome variabelen gebruiken we de McNemar toets (Adedokun & Burgess, 2012).

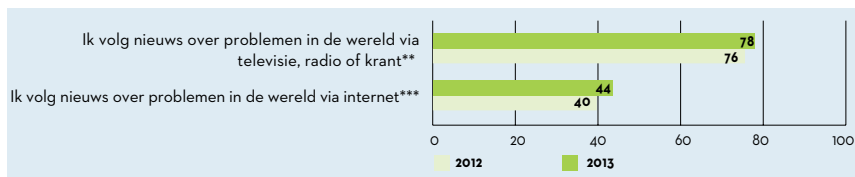
4.1 Gedragingen

4.1.1 Gedragingen: gemiddelde scores

Wanneer we kijken naar de gemiddelde scores op de gedragingen, blijkt – net zoals in de Nederlandse samenleving als geheel (zie hoofdstuk 2) – ook voor deze longitudinale groep dat er over het algemeen weinig verandering is opgetreden in vergelijking met 2012. Gemiddeld genomen scoren zij op nagenoeg alle gedragingen hetzelfde: zij zijn niet vaker fairtrade producten gaan kopen of minder vlees gaan eten en hebben bijvoorbeeld ook niet meer goederen gedoneerd. Hierop zijn echter een paar uitzonderingen⁵.

Nieuws wordt vaker gevolgd

Er wordt vaker via zowel de traditionele media als online media het nieuws gevolgd over problemen in de wereld (zie Figuur 4.1). In 2012 volgde veertig procent het nieuws online, in 2013 is dit gestegen tot 44 procent ($p=0.001$). Niet alleen wordt er vaker het nieuws gevolgd, er wordt ook vaker over armoede in de wereld gepraat met elkaar dan in 2012 ($p=0.017$). Deze toegenomen interesse in mondiale problemen kan mogelijk worden toegeschreven aan relatief grote conflicten die nu actueel zijn, zoals die in Syrië en Egypte en aan de voortdurende wereldwijde economische crisis. Ook kan de stijging zijn veroorzaakt door een vergroot aanbod van online media en een verdere stijging van de verkoop van smartphones en tablets, waarmee op iedere locatie online het nieuws kan worden bekeken of gelezen.

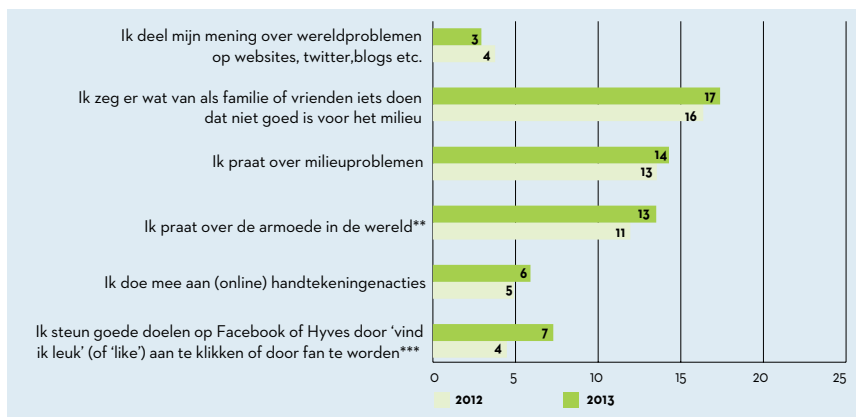
*** $p<0.001$, ** $p<0.01$, * $p<0.5$

Figuur 4.1 Informatie zoeken (% vaak of (bijna) altijd, $n=1764$, ongewogen resultaten).

Vaker goede doelen gesteund via social media

Een andere trend lijkt het steunen van goede doelen op social media, zoals Facebook en Hyves (zie Figuur 4.2). Deze manier van het steunen van goede doelen is relatief nieuw en lijkt dus een steeds groter publiek te trekken.

⁵We bespreken in dit hoofdstuk alleen de meest opmerkelijke resultaten. De overige figuren en resultaten zijn op aanvraag beschikbaar bij de auteurs.

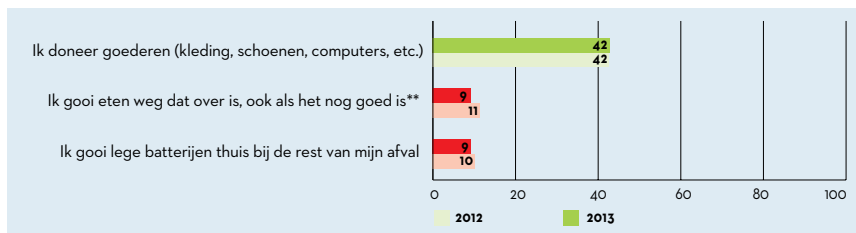

*** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.5$

Figuur 4.2 Mening geven (% vaak of (bijna) altijd, n=1764, ongewogen resultaten).

Minder voedselverspilling

Ook gaat men bewuster om met voedsel: in 2012 gooide nog elf procent vaak voedsel weg dat eigenlijk nog goed was, in 2013 is dit gedaald tot negen procent (zie Figuur 4.3). Dit zou het gevolg kunnen zijn van diverse campagnes tegen voedselverspilling die in het afgelopen jaar hebben plaatsgevonden, zoals het DamnFoodWaste event en de zogenaamde weggooitest van Milieu Centraal. Ook de opmars van particuliere initiatieven zoals thuisafgehaald.nl (waar mensen hun eten kunnen delen) kan hebben bijgedragen aan deze stijging. Geldbesparing kan echter ook een motief zijn: in een voortdurende crisis kan het zijn dat mensen zuiniger omgaan met het steeds duurdere voedsel. Een andere verandering die het motief van geldbesparing doet vermoeden, is de gestegen aankoop van tweedehands spullen. In 2012 zegt vijftien procent dit vaak of altijd te doen, in 2013 is dit gestegen tot zeventien procent (zie Figuur 4.4).

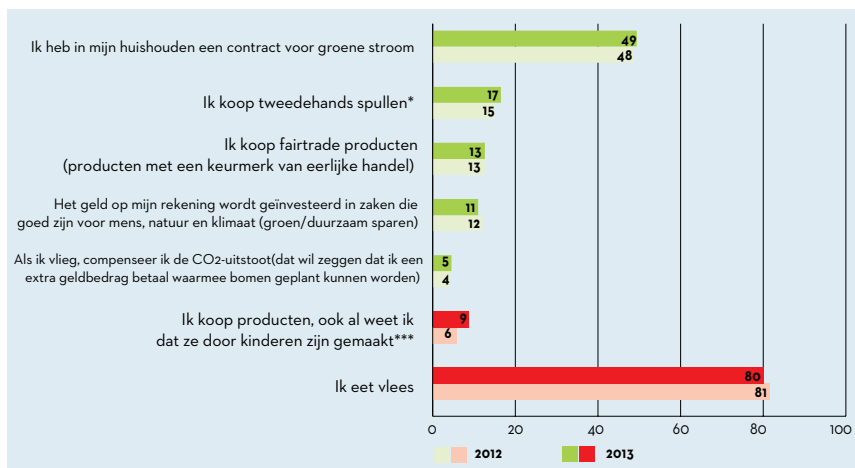

*** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.5$

Figuur 4.3 Recycling en omgang met afval (% vaak of (bijna) altijd, n=1764, ongewogen resultaten).

Vaker producten gekocht gemaakt door kinderen

Voorgaande beschreven veranderingen duiden allemaal op een positieve ontwikkeling: de longitudinale groep is ten opzichte van 2013 vaker gedrag gaan vertonen dat ten goede komt aan de duurzaamheid van de samenleving en de natuur. Er is echter ook één negatieve trend te signaleren: de respondenten uit de longitudinale groep zeggen significant vaker producten te kopen waarvan ze weten dat deze door kinderen zijn gemaakt (zie Figuur 4.4). Dit is enigszins opmerkelijk: kinderarbeid wordt in het algemeen sterk verafschuwd. Uit NCDO onderzoek in april 2013 naar aanleiding van de fabrieksramp in Bangladesh bleek bijvoorbeeld nog dat Nederlanders bereid zijn het meeste te willen bijleggen voor een broek waarvan gegarandeerd is dat die niet door kinderen onder de 14 jaar is gemaakt (Boonstoppel & Carabain, 2013). Het lijkt dan ook niet aannemelijk dat men in het afgelopen jaar bewust vaker producten is gaan kopen waarvan men weet dat dit door kinderarbeid is geproduceerd. Door aandacht in de media en goede doelen over de werkelijke arbeidsomstandigheden in lage loonlanden is in het afgelopen jaar wellicht het bewustzijn en de kennis hierover gegroeid. De stijging is dan het resultaat van deze verhoogde kennis over de arbeidsomstandigheden en dus niet zozeer het gevolg van een daadwerkelijke verandering in het consumptiegedrag.

*** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.5$

Figuur 4.4 Consumentengedrag (n=1764, ongewogen resultaten).

4.1.2 Gedragingen: verandering op persoonsniveau

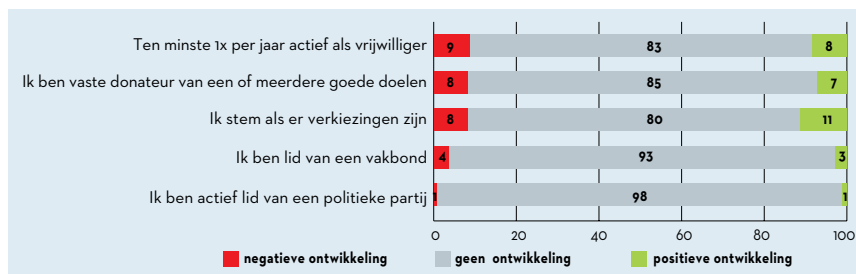
Zoals gezegd aan het begin van dit hoofdstuk kunnen gemiddelde scores op groepsniveau verschuivingen binnen de groep op persoonsniveau verhullen. Hiermee blijft interessante informatie onderbelicht die meer inzicht kan geven in het waarom van bepaalde trends zoals gesignaleerd op basis van groepsgemiddeldes. Zijn het de Nederlanders met minder bestedingsruimte die minder vaak voedsel weggooien ten opzichte van vorig jaar, en kunnen we een afname in voedselverspilling daarmee inderdaad verklaren vanuit besparingsmotieven?

Om hier meer inzicht in te krijgen, bekijken we in deze paragraaf de dynamiek in gedrag op persoonsniveau. We doen dit op basis van de zogenaamde individuele vershilscores. Dit is het verschil in score voor iedere respondent. De score wordt verkregen door de schaalscore van 2013 op een item te verminderen met de schaalscore van diezelfde respondent in 2012⁶. Een positieve vershilscore (>0) duidt op een verbetering in gedrag, een negatieve score (<0) op een verslechtering. Bij ongewijzigd gedrag is de vershilscore 0. Met behulp van de vershilscores kunnen we ook kijken welke groepen er meer of minder op vooruit zijn gegaan ten opzichte van 2012.

Met name sociaal duurzaam gedrag (vrijwilligerswerk, het geven van geld aan goede doelen en politieke participatie) blijkt voor een groot deel stabiel (zie Figuur 4.5). Ruim tachtig procent van de respondenten laat geen verandering zien op dit vlak: zij zijn dit ofwel blijven doen, of zijn weggebleven. Voor het lidmaatschap van een vakbond en een politieke partij is dit zelfs ruim negentig procent. De respondenten die wel hun gedrag hebben veranderd in het afgelopen jaar zijn evenwichtig verdeeld tussen een verandering in positieve of negatieve zin. Dit verklaart waarom er op gemiddeld niveau geen verandering is waar te nemen. Zo wordt in het geval van vrijwilligerswerk de positieve ontwikkeling – doordat acht procent van de Nederlanders is begonnen met vrijwilligerswerk – opgeheven door een vergelijkbare groep (negen procent) die hier in het afgelopen jaar juist mee is gestopt. Voor de overige type gedragingen zien we meer variatie op persoonsniveau (met uitzondering van het wel of niet hebben van een groene spaarrekening)⁷. Gemiddeld genomen blijft het gedrag voor deze gedragingen met meerdere

⁶We maken deze vershilscores aan de hand van de originele 4 punt schaal-items, en niet op basis van de geconstrueerde dichotome items (0 'nooit/soms' en 1 'vaak/altijd') zoals gebruikt in de rest van het boek. Deze grovere indeling zou namelijk een verschuiving van bijvoorbeeld 'nooit' tot 'soms' verhullen, omdat deze twee categorieën in de dichotome variabelen allebei een score 0 krijgen.

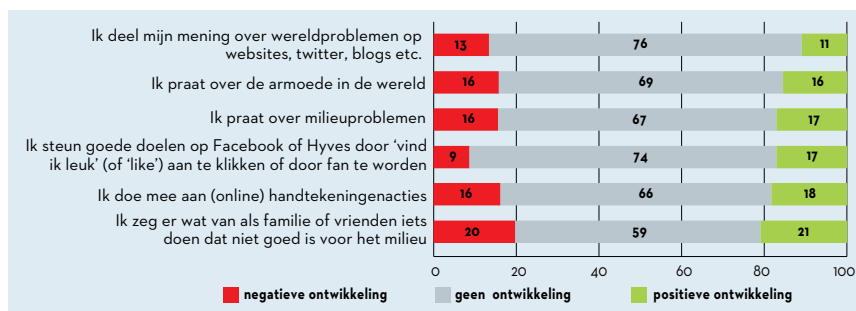
antwoordcategorieën onder twee derde van de respondenten stabiel en laat een derde een positieve dan wel negatieve verandering ten opzichte van vorig jaar zien. Een aantal ontwikkelingen valt daarbij op.

Figuur 4.5 Dynamiek in sociaal duurzaam gedrag (schaalscore, n=1764, ongewogen resultaten).

Praten over armoede

Nederlanders die het financieel niet zo breed hebben, praten vaker over armoede in de wereld dan dat zij dat in 2012 deden. Nederlanders met relatief lage inkomens, geen betaalde baan, die afhankelijk zijn van een uitkering en geen eigen huis hebben voelen zich waarschijnlijk verbonden met armen in het buitenland. Niet alleen is de relatieve verandering van de Nederlanders die het financieel niet zo breed hebben groter, zij praten ook daadwerkelijk vaker over armoede in de wereld in 2013 dan de Nederlanders die in een betere financiële positie zitten. Dit verschil was al in aanwezig in 2012, maar is dus alleen maar groter geworden in 2013.

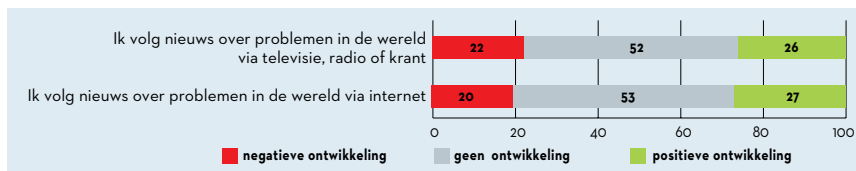

Figuur 4.6 Dynamiek in praten over armoede (schaalscore, n=1764, ongewogen resultaten).

⁷ Dit wordt voor een deel bepaald door de type vraagstelling. Bovenstaande items zijn gemeten op nominaal niveau (0/1) en de overige vragen op ordinaal niveau (4 puntenschaal). Bij een grotere keuzemogelijkheden en een vergrote differentiatie in antwoordmogelijkheden, is er dus automatisch ook meer kans op verschuivingen.

Volgen van het nieuws

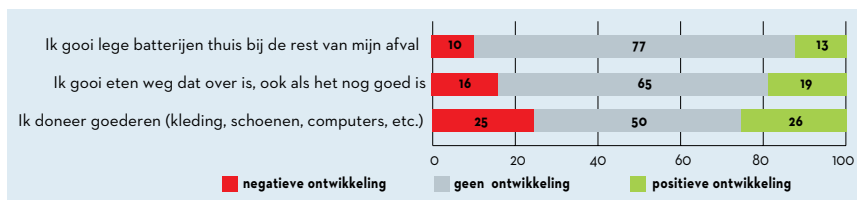
Wat verder opvalt zijn de persoonlijke ontwikkelingen in het vergaren van nieuws over wereldproblemen: zoals we hebben gezien in de vorige paragraaf is hierbij een positieve stijging waar te nemen. Echter, op basis van de verschillen scores blijkt dat tegelijkertijd een groot deel van de respondenten (ongeveer een vijfde) juist minder nieuws is gaan volgen (zie Figuur 4.7). Hoewel de netto stijging nog altijd significant en positief is, is van een algemene trend die voor iedereen geldt dus in ieder geval geen sprake. In het algemeen wordt er in 2103 wel meer nieuws gevolgd, maar dat betekent niet dat ook iedereen dit meer is gaan doen. Het zijn met name de lager opgeleiden die relatief meer nieuws zijn gaan volgen via traditionele media ten opzichte van 2012. We benadrukken dat dit echter niet betekent dat zij in 2013 ook absoluut meer nieuws volgen dan hoog opgeleiden, het geeft enkel aan dat hun positieve ontwikkeling groter is dan die van hoger opgeleiden. Voor het volgen van het nieuws online is deze ontwikkeling juist andersom: hier zijn het de hoger opgeleiden die relatief meer nieuws zijn gaan volgen via online kanalen.

Figuur 4.7 Dynamiek in volgen van het nieuws (schaalscore, n=1764, ongewogen resultaten).

Voedselverspilling

Bij voedselverspilling zien we eenzelfde variatie: terwijl negentien procent inderdaad een positieve ontwikkeling laat zien, gaat tegelijkertijd zestien procent in 2013 juist minder zuinig om met voedsel ten opzichte van 2012 (zie Figuur 4.8). Het blijkt dat het vooral de jongere Nederlanders onder de 35 jaar zijn die in 2013 minder vaak eten weg gooien dan dat ze deden in 2012. Dat sluit aan bij ander (nog te publiceren) onderzoek van NCDO naar de ruileconomie in Nederland. Hieruit blijkt dat nieuwe initiatieven zoals online platforms waarop eten kan worden gedeeld (bijvoorbeeld thuisafgehaald.nl) met name populair is onder Nederlanders jonger dan 35 jaar. Bestedingsruimte en geldbesparing lijken niet direct motieven om minder voedsel te verspillen. Hoewel zij absoluut wel minder vaak voedsel weggooien, zijn de lagere inkomensgroepen in ieder geval niet meer dan hogere inkomensgroepen zuiniger omgegaan met voedsel in 2013 ten opzichte van 2012

Figuur 4.8 Dynamiek in afval & recycling (schaalscore, n=1764, ongewogen resultaten).

Stabiel gedrag?

Op basis van veranderingen op persoonsniveau moeten sommige eerdere optimistische resultaten op samenlevingsniveau dus iets worden bijgesteld. Zo blijkt dat ondanks een gemiddelde stijging in het aantal Nederlanders dat het nieuws volgt er ook heel veel Nederlanders zijn die juist minder kranten zijn gaan lezen. Andersom zien we echter ook relatief veel (positieve) gedragsverandering op persoonsniveau bij gedragingen die op basis van de gemiddelde scores stabiel lijken, zoals Figuur 4.8 duidelijk laat zien. Zo constateerden we aan de hand van de groepsgegevens geen significante verandering ten opzichte van 2012 in het aantal Nederlanders dat goederen doneert. Wanneer we echter naar persoonsniveau kijken, blijkt dat er wel degelijk verandering optreedt. Maar liefst 26 procent doneert in 2013 vaker goederen dan in 2012. Echter, tegelijkertijd is een nagenoeg even grote groep (25 procent) dit juist minder vaak gaan doen.

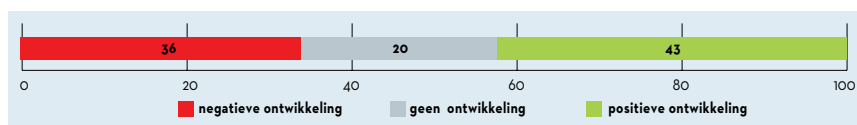
Dit geeft nogmaals aan dat stabiel gedrag op basis van gemiddelde scores niet betekent dat er geen veranderingen in mondiaal burgerschap heeft plaatsgevonden onder Nederlanders.

4.2 Index Mondiaal Burgerschap

Zoals gezien in hoofdstuk 2 vormen alle scores op de verschillende soorten gedragingen gezamenlijk de zogenaamde index mondiaal burgerschap. De score op deze index zegt iets over de mate waarin men zich als mondiaal burger gedraagt. Wanneer we deze huidige indexscore met die van vorig jaar vergelijken, blijkt dat de indexscore van de groep in de longitudinale studie gemiddeld gezien licht is gestegen. In 2012 hadden zij nog een gemiddelde score op de index van 39,5, in 2013 is dit gestegen tot 40. Dit verschil is significant ($p=0.001$).

We zagen al dat er op persoonsniveau meer verschuivingen plaats vinden in het gedrag dan een vergelijking op basis van gemiddelden alleen doet vermoeden. Dit blijkt ook in het geval van de indexscore: er is op persoonlijk vlak veel variatie (zie Figuur 4.9). De minderheid (twintig procent) van de longitudinale groep

heeft precies dezelfde score op de index als in 2012. Dit betekent natuurlijk niet automatisch dat zij helemaal geen ontwikkeling hebben meegemaakt. Misschien zijn zij in 2013 wel vaker met de trein gegaan maar hebben zij juist minder vaak fairtrade producten gekocht ten opzichte van 2012. Gemiddeld gezien zijn zij er dan dus niet op vooruit gegaan, maar ook niet op achteruit. Daarentegen laat 36 procent van de respondenten een netto daling zien: zij zijn zich minder duurzaam gaan gedragen ten opzichte van 2012. De grootste groep (43 procent) laat echter een netto stijging zien. Bovendien is deze stijging gemiddeld iets hoger (6,81) dan de gemiddelde daling (-6,65) van de groep die erop achteruit is gegaan. Hoewel dit verschil niet significant is, veroorzaakt zij wel de positieve verschuiving op gemiddeld niveau, aangezien de groep stijgers in absolute zin groter is dan de groep dalers. Er zijn dus meer respondenten erop vooruit gegaan (N=762) dan respondenten die erop achteruit zijn gegaan (N=642)⁸.

Figuur 4.9 Dynamiek in Index Mondiaal Burgerschap 2012 - 2013 (n=1764, ongewogen resultaten)

We zien bovendien dat er sprake is van 'nivellering': de groep stijgers uit 2013 had in 2012 een significant lagere score op de index dan de groep dalers. Dat betekent dat de 'onderkant' uit 2012 is gestegen, en de 'bovenkant' uit 2012 is gedaald. Hierdoor zijn beide groepen in het afgelopen jaar dus dichterbij elkaar gekomen. Dit betekent echter niet dat de rollen in 2013 volledig zijn omgedraaid: degenen die in 2012 relatief hoog scoorden op de index, scoren ook in 2013 nog altijd hoger dan degenen die in 2012 relatief laag scoorden. Een hoge score in 2012 leidt dus ook tot een relatief hoge score in 2013 ($p=0.001$).

Er is geen duidelijk profiel op te stellen van welke groepen er meer of minder op voor- of achteruit zijn gegaan ten opzichte van 2012. Los van de score op de index in 2012, verschillen de stijgers en de dalers namelijk niet significant van elkaar op basis van diverse relevante demografische achtergrondkenmerken, zoals leeftijd en opleiding.

⁸ Er zitten een paar uitbijters binnen de groep van zowel stijgers als dalers: deze uitbijters laten een relatief erg sterke daling of stijging zien in vergelijking met de rest van de respondenten (max. 47 punten). Zij veroorzaken echter niet het gevonden verschil: ook wanneer we deze uitbijters aan zowel de boven- als onderkant buiten beschouwing laten, is er op gemiddeld niveau sprake van een lichte stijging.

4.3 Principes

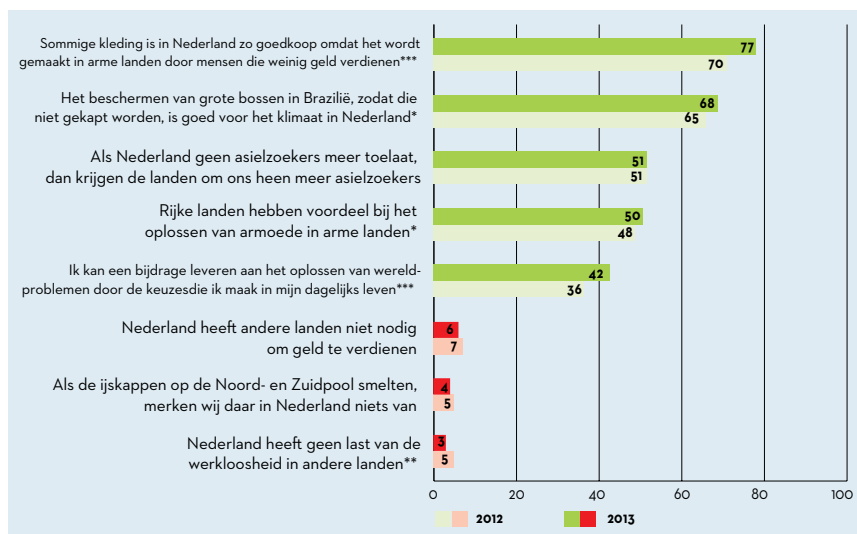
Het is niet onwaarschijnlijk dat opvattingen over bijvoorbeeld gelijkwaardigheid veranderen in de loop van tijd in reactie op ontwikkelingen in Nederland en in de rest van de wereld. In deze paragraaf zullen we – net zoals we bij type gedrag hebben gedaan – nader bekijken of hiervan ook daadwerkelijk sprake is. Hoe stabiel zijn opvattingen over gelijkwaardigheid, wederzijdse afhankelijkheid en gedeelde verantwoordelijkheid?

4.3.1 Principes: gemiddelde scores

Wederzijdse afhankelijkheid in de wereld

De longitudinale groep is meer dan in 2012 ervan overtuigd dat men in de wereld afhankelijk van elkaar is (zie Figuur 4.10). Zo zijn zij het er vaker dan in 2012 mee eens dat sommige kleding in Nederland zo goedkoop is omdat het gemaakt wordt door textielarbeiders in arme landen die weinig verdienen. Hoewel we dit niet kunnen hard maken, zal de fabrieksramp in Bangladesh in april 2013 en de aandacht hiervoor in de media, zeer waarschijnlijk in positieve zin aan deze stijging hebben bijgedragen. De kans is groot dat de verhalen en beelden over de arbeidsomstandigheden in textielfabrieken in landen als Bangladesh door de ramp nog scherp op het netvlies van Nederlanders staan. Ook de opvatting dat Nederland wordt geraakt door werkloosheid in andere landen wordt vaker dan in 2012 beaamd. Waarschijnlijk heeft de voortdurende economische crisis in Nederland invloed op deze toename.

Naast een toegenomen bewustzijn over de interdependentie in de wereld, is vooral het toegenomen besef dat de respondenten zélf kunnen bijdragen aan het oplossen van problemen wereldwijd een positieve ontwikkeling te noemen. Waar in 2012 nog 36 procent het ermee eens was dat men zelf een bijdrage kan leveren, is in 2013 42 procent het hiermee eens: een stijging van zes procent.

*** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.5$

Figuur 4.10 Wederzijdse afhankelijkheid (%) (helemaal) mee eens, $n=1764$, ongewogen resultaten).

Gelijkwaardigheid van mensen

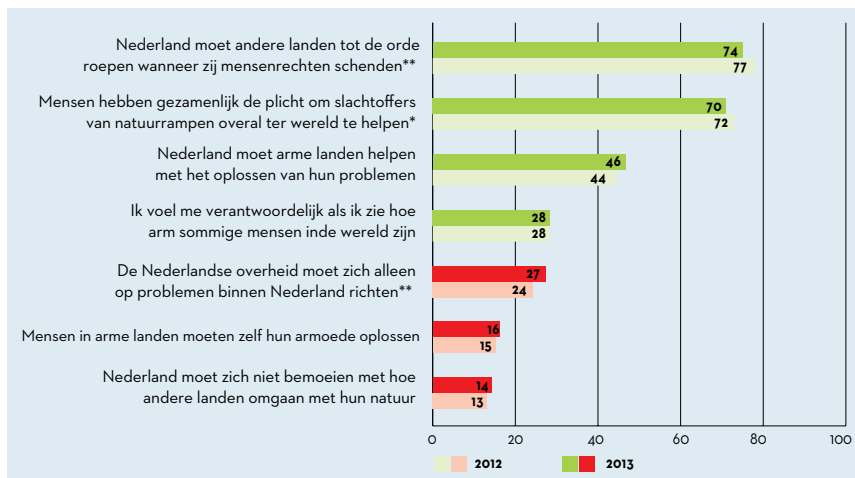
In tegenstelling tot de positieve ontwikkeling in de opvattingen over wederzijdse afhankelijkheid, is men zich juist negatiever gaan opstellen tegenover de gelijkwaardigheid van mensen in de wereld (zie Figuur 4.11). Hoewel gelijkwaardigheid in het algemeen nog steeds door de meerderheid wordt onderschreven, vindt men bijvoorbeeld vaker dan in 2012 dat men zelf meer kans zou moeten hebben op een baan in Nederland dan een Pool. De oplopende werkloosheid in Nederland in combinatie met de negatieve beeldvorming en berichtgeving rondom Poolse (seizoens)arbeiders in Nederland is ongetwijfeld (ten dele) debet aan deze negatieve ontwikkeling.

Gedeelde verantwoordelijkheid in het oplossen van mondiale vraagstukken
Naast een verminderd idee van gelijkwaardigheid, voelt men zich ook minder verantwoordelijk om wereldproblemen gezamenlijk aan te pakken (zie Figuur 4.12). Zo vindt men vaker dan in 2012 dat de Nederlandse overheid zich alleen moet richten op problemen in Nederland. Dit duidt op een trend dat men zich in tijden van crisis ‘achter de dijken verschanst’. In hoofdstuk 6 zal hier meer aandacht aan worden besteed.

*** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.5$

Figuur 4.11 Gelijkwaardigheid (% (helemaal) mee eens, n=1764, ongewogen resultaten).

*** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.5$

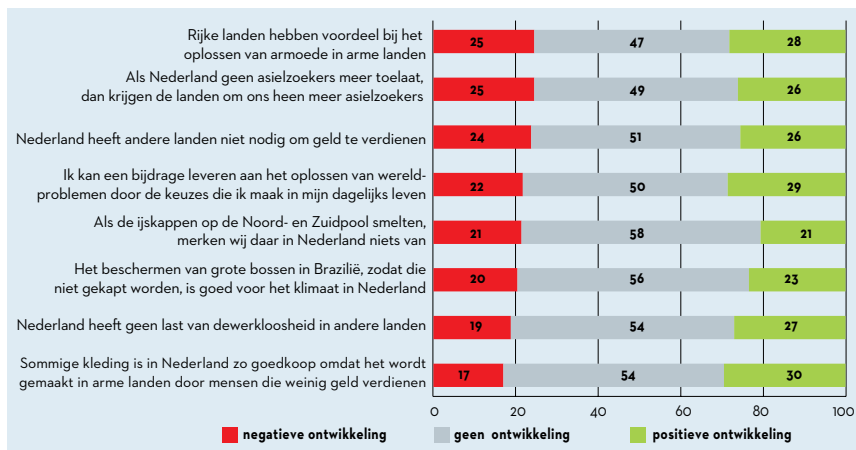
Figuur 4.12 Gedeelde verantwoordelijkheid (% (helemaal) mee eens, n=1764, ongewogen resultaten).

4.3.2 Principes: persoonsniveau

Ook voor de principes is naar verschillen op persoonsniveau gekeken. In het algemeen zien we meer variatie dan bij de negen soorten gedragingen uit paragraaf 4.1.2. Dit beeld is echter iets vertekend, omdat de vragen over gedrag op basis van vier antwoordcategorieën is opgesteld, en principes op basis van vijf categorieën. Meer antwoordcategorieën vergroot de kans op veranderingen door de tijd heen.

Het beeld dat ontstaat op basis van deze vershilscores is dat ongeveer de helft van de respondenten stabiel blijft in zijn opvattingen, en de andere helft een positieve dan wel negatieve verandering laat zien. Deze laatste groep is redelijk evenwichtig verdeeld. Hierdoor is er op gemiddeld niveau weinig verandering zichtbaar.

Figuur 4.13 laat zien dat we onze eerdere positieve constatering uit de vorige paragraaf over een toegenomen besef van de eigen invloed op wereldproblemen iets moeten bijstellen: ruim een vijfde (22 procent) van de respondenten laat namelijk een negatieve ontwikkeling zien op deze stelling. Zij zijn er in vergelijking met 2012 dus minder van overtuigd geraakt dat zij zelf een bijdrage kunnen leveren aan het oplossen van problemen in de wereld. Sterker nog: bij nadere inspectie blijkt dat dertig procent van de respondenten die het in 2012 nog (helemaal) eens met deze stelling was, zich in 2013 niet meer in deze uitspraak kon vinden.

Figuur 4.13 Dynamiek in wederzijdse afhankelijkheid (schaalscore, n=1764, ongewogen)

4.4 Causale relatie principes en gedrag

Leidt een verandering in principes tot een verandering in gedrag? Of is deze relatie juist andersom? Met behulp van de longitudinale gegevens kunnen we al iets van dit causale verband tussen principes en gedrag achterhalen. Uit een correlatietoets blijkt dat een toename in gedeelde verantwoordelijkheid correleert met een toename in mondiaal burgerschap (0.127, $p=0.001$). De respondenten die meer overtuigd zijn geraakt van deze gedeelde verantwoordelijkheid, zijn zich dus ook meer gaan gedragen als mondiaal burger. Het is dan ook dit principe dat – in vergelijking met de overige twee principes – een relatief grote gedragscomponent in zich heeft. Voor de overige principes is deze relatie niet aan de orde: een verandering in attitude tegenover de gelijkwaardigheid en wederzijdse afhankelijkheid van mensen in de wereld correleert niet met een verandering (positief dan wel negatief) in mondiaal burgerschap.

Voorgaand resultaat impliceert dat bij een vergroot gevoel van gedeelde verantwoordelijkheid voor het oplossen van wereldproblemen, mondiaal burgerschap in Nederland zal toenemen. We zijn met slechts twee jaar waarin we gegevens over deze relatie hebben verzameld, nog niet in staat te bepalen wat er eerder plaats vond: een verandering in houding of een verandering in gedrag. Om te kunnen achterhalen of een verhoging in principe ook leidt tot een verhoging in mondiaal burgerschapsgedrag moeten we nog een aantal jaren gegevens hierover verzamelen.

4.5 Conclusie

Dit hoofdstuk is een eerste exercitie om een mogelijke trend in gedrag en houding van Nederlanders ten opzichte van mondiale vraagstukken te duiden. Hoewel één jaar natuurlijk geen trend is en er meerdere rondes van dataverzameling nodig zijn om tot een volledige trendanalyse te komen, levert deze eerste poging toch al wat interessante inzichten op.

Zo zien we dat het gedrag ten opzichte van 2012 redelijk stabiel is gebleven, op een paar uitzonderingen na. Er wordt vaker nieuws gevolgd en men gaat minder verspillend met voedsel om. Wanneer we kijken naar dynamiek in gedrag op persoonsniveau blijkt dat er binnen de groep respondenten die zowel in 2012 als in 2013 hebben meegedaan, echter meer gedragsveranderingen plaatsvinden dan een vergelijking op basis van gemiddeldes alleen doet vermoeden. Zo doneert een kwart vaker goederen ten opzichte van 2013, terwijl een even groot deel aangeeft dit juist minder vaak te doen. Samenvattend kunnen we stellen dat de longitudinale groep gemiddeld gezien weinig verandering in gedrag laat zien,

maar dat de verandering die er wel optreedt positief is (uitgezonderd het kopen van producten gemaakt door kinderarbeid). Op persoonsniveau blijkt gedrag echter veel meer aan verandering onderhevig dan op basis van groepsgemiddelden kan worden geconstateerd.

Naast ontwikkelingen in gedrag is er ook gekeken naar ontwikkelingen in de mate waarin de principes worden onderschreven. Een positieve ontwikkeling hierin is de toename in de overtuiging van Nederlanders dat we in de wereld afhankelijkheid van elkaar zijn. Vaker dan in 2012 is de longitudinale groep ervan overtuigd dat Nederland wordt geraakt door werkloosheid elders en dat kleding in Nederland zo goedkoop is omdat het wordt gemaakt in landen waar mensen weinig verdienen. Men heeft bovendien meer het idee dat men zelf een bijdrage kan leveren aan de maatschappij. Daar staat echter tegenover dat men minder overtuigd is geworden van de gelijkwaardigheid in de wereld. Vaker dan in 2012 vinden de respondenten in de longitudinale groep dat zij meer kans op een baan moeten hebben dan een Pool. Hoewel we dit niet kunnen bewijzen, is dit ongetwijfeld het resultaat van een stijgende werkloosheid en de negatieve berichtgeving rondom Polen in de Nederlandse media. Naast een verminderde gelijkwaardigheid voelt men zich er echter ook minder verantwoordelijk voor om wereldproblemen gezamenlijk aan te pakken. Zo vindt men, meer dan in 2012, dat de Nederlandse overheid zich alleen moet richten op problemen in Nederland.

Niet alleen is longitudinaal onderzoek waardevol om trends in de samenleving te kunnen registreren. Ook kan het inzicht geven in de oorzakelijke relatie tussen opvattingen en gedrag. Wat komt eerst? Een verandering in houding op basis waarvan het gedrag wordt aangepast, of andersom? Er is meer onderzoek is nodig om dergelijke causale of oorzakelijke verbanden werkelijk nader te kunnen bepalen. Een eerste exercitie laat zien dat een stijging in gedeelde verantwoordelijkheid samenhangt met een stijging in mondiaal burgerschap. Een verandering in attitude tegenover de gelijkwaardigheid en wederzijdse afhankelijkheid van mensen in de wereld lijkt vooralsnog niet gerelateerd aan een verandering (positief dan wel negatief) in mondiaal burgerschap.

HOOFDSTUK 5

VERKLARINGEN VOOR MONDIAAL BURGERSCHAP

Wie of wat bepaalt of men zich duurzaam gedraagt? Dit hangt af van zeer veel verschillende factoren. Niet alleen moeten de omstandigheden op orde zijn (zoals de aanwezigheid van bepaalde diensten of producten), ook moet men zelf over de benodigde middelen zoals geld en tijd beschikken. Daarnaast zijn specifieke individuele kenmerken zoals kennis, vaardigheden en motivaties doorslaggevend, alsook de sociale omgeving waarin men zich bevindt. Dit hoofdstuk zal nader ingaan op al deze mogelijke verklaringen voor mondiaal burgerschap.

5.1 Wie zijn de mondiale burgers?

In hoofdstuk 2 is al besproken wie welke gedragingen vaker of juist minder vaak vertoont. Zo zagen we dat vrouwen vaker goederen doneren en tweede handsspullen kopen en mannen juist vaker het nieuws over problemen in de wereld volgen. We breiden deze analyse uit door alle persoonlijke achtergrondkenmerken waarover we beschikken samen te voegen in één regressiemodel. Met dit model kunnen we controleren voor mogelijke onderlinge samenhang tussen verschillende kenmerken, zoals opleiding en inkomen. We bespreken hier slechts kort enkele resultaten van deze analyse. Voor een meer diepgaande verkenning verwijzen wij naar hoofdstuk 5 uit de Barometer van 2012 (Carabain et. al., 2012b)⁹. Daarin is uitvoerig ingegaan op de onderlinge samenhang tussen de achtergrondkenmerken en de drie principes in relatie tot mondiaal burgerschap.

Vanuit het theoretische kader (Carabain et. al., 2012a) wordt verondersteld dat het onderschrijven van de principes gelijkwaardigheid, wederzijdse afhankelijkheid en gedeelde verantwoordelijkheid positief samenhangt met mondiaal burgerschap. Dit blijkt inderdaad zo te zijn. Nederlanders die deze drie principes meer onderschrijven, vertonen ook vaker duurzaam gedrag.

⁹ Zie http://issuu.com/is-magazine/docs/rapport_nederlanders_en_mondiaal_bu/43?e=2006164/4241764

Daarnaast gaan altruïstische waarden en religieuze waarden (gemeten met kerkgangfrequentie) samen met duurzamer gedrag en een grotere mate van mondiaal burgerschap.

Los van deze motivaties, is wat betreft gedragsmogelijkheden een hogere opleiding positief gerelateerd aan mondiaal burgerschap. Ook Nederlanders met meer kennis over wereldproblemen vertonen vaker duurzaam gedrag. Daarnaast geldt dat Nederlanders ouder dan 35 jaar en Nederlanders die vaker in contact komen met andere culturen, zich vaker opstellen als mondiaal burger¹⁰.

5.2 Inkomen nader bekeken

De hoogte van het inkomen heeft ook invloed op de mate waarin Nederlanders zich gedragen als mondiaal burger. Deze relatie tussen inkomen en mondiaal burgerschap is echter complex. Mondiaal burgerschap lijkt op het eerste oog soms een aangelegenheid voor de elite. Het is niet voor iedereen weggelegd om zich duurzaam te gedragen, simpelweg omdat dit in sommige gevallen extra kosten met zich meebrengt. Zo kan niet iedereen zich de vaak duurdere fairtrade producten veroorloven. In diverse peilingen van NCDO wordt dit ook door de respondenten zelf aangegeven. Zo zeggen velen dat zij heus wel bereid zouden zijn om duurdere kleding te kopen die niet onder slechte arbeidsomstandigheden in lage lonenlanden wordt geproduceerd, als zij daar het geld maar voor hadden (Boonstoppel & Carabain, 2013).

Het tegenovergestelde kan echter ook net zo makkelijk worden beweerd: het zijn juist de hogere inkomens die vaker in het bezit zijn van energieverpillende en milieuvervuilende apparaten zoals een auto en een wasdroger. Bovendien gaan zij vaker met het vliegtuig op vakantie. Op basis van dit gedrag zouden we moeten beredeneren dat het juist voor de lagere inkomensgroepen met hun beperkte bestedingsruimte makkelijker is om zich (al dan niet bewust) te gedragen als mondiaal burger.

Kortom, de relatie tussen inkomen en mondiaal burgerschap is niet eenduidig. Ook een regressieanalyse naar de relatie tussen mate van mondiaal burgerschap en de hoogte van het netto maandinkomen levert geen duidelijk beeld op: waar in eerste instantie een hoger inkomen duidt op meer mondiaal burgerschap, zien we een negatieve relatie tussen inkomen en mondiaal burgerschap als we tegelijkertijd ook kenmerken zoals leeftijd en waarden

¹⁰ De resultaten van deze regressieanalyse staan in de Tabel in bijlage A.

in de analyse betrekken¹¹. In het totale model, inclusief alle achtergrondkenmerken, zijn het juist de hoogste inkomens die zich in verhouding tot de lagere inkomens het minst duurzaam gedragen (zie Tabel in bijlage A).

In het vervolg van deze paragraaf nemen we de relatie tussen inkomen en mondiaal burgerschap nader onder de loep, in de hoop deze complexe relatie iets beter te kunnen duiden.

5.2.1 Variatie tussen type gedragingen

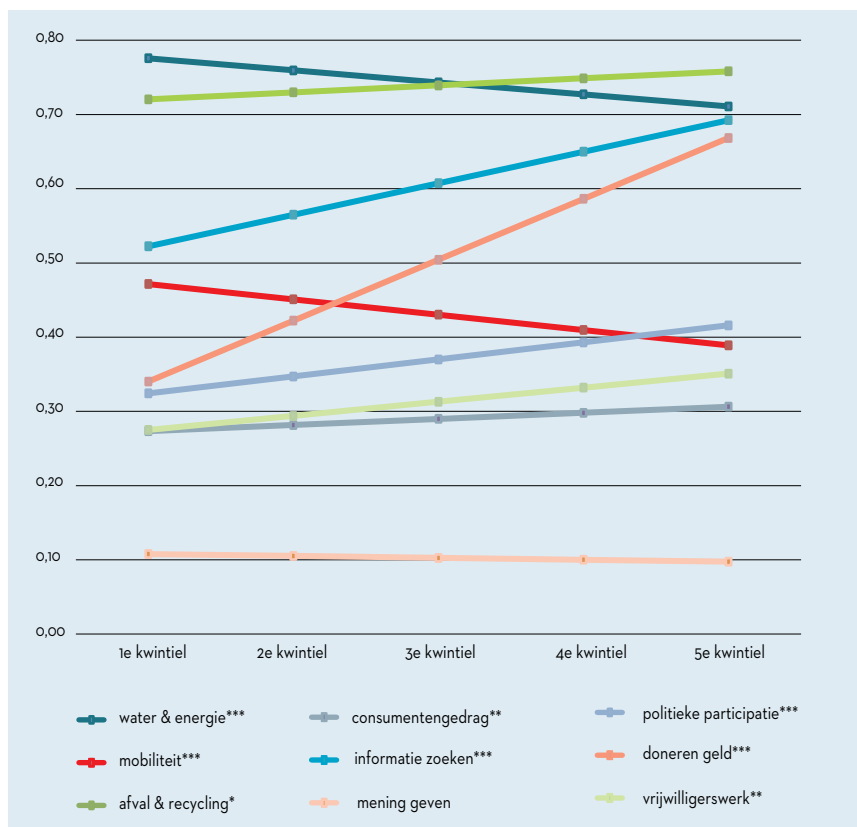
Uit hoofdstuk 2 bleek al dat op sommige afzonderlijke gedragingen de hogere inkomens zich duurzamer gedragen, terwijl voor andere gedragingen deze relatie afwezig was of zelfs omgekeerd. In Figuur 5.1 is voor ieder van de negen soorten van gedrag waarop de index is gebaseerd het lineaire verband weergegeven met inkomen. Dit verband is verkregen op basis van een regressieanalyse. De score op de y-as is de gemiddelde score op alle losse gedragingen per domein: een hogere score (maximaal een) duidt op duurzamer gedrag. Een aflopende lijn laat een negatief verband zien tussen inkomen en gedrag (hoe hoger het inkomen, hoe minder duurzaam het gedrag) en een stijgende lijn een positief verband (hoe hoger het inkomen, hoe duurzamer het gedrag).

Deze figuur laat duidelijk zien dat er binnen de index veel variatie is in de relatie tussen inkomen en gedrag. Hoewel gemiddeld gezien de score op de index mondiaal burgerschap stijgt naarmate het inkomen stijgt, geldt dit zeker niet voor alle type gedragingen apart. Zo zien we bijvoorbeeld dat hogere inkomensgroepen vaker recyclen en vaker informatie zoeken dan de lagere inkomensgroepen. Echter, als het gaat om mobiliteit en energiezuinig gedrag, gedragen zij zich juist minder duurzaam dan de lagere inkomensgroepen. Hogere inkomens gaan vaker met het vliegtuig op vakantie, gebruiken vaker een wasdroger en reizen weer minder vaak met de trein.

Met name het geven van geld aan goede doelen middels een vast donateurschap is sterk gebonden aan de hoogte van het inkomen. Een vast donateurschap is veel gebruikelijker onder Nederlanders met hogere inkomens. Ook zetten zij zich vaker in als vrijwilliger. Daarnaast zijn zij ook vaker politiek actief. Het enige

¹¹ We maken in onze analyses gebruik van het netto maandinkomen dat door de respondenten zelf is ingevuld. Dit verkleint de groep respondenten tot 1588. Het netto inkomen omvat salaris, maar ook bijvoorbeeld uitkeringen en pensioen van zowel de respondent als de eventuele partner. We hebben de inkomens opgedeeld in vijf gelijke groepen, de zogenaamde kwintielen. Hierbij vertegenwoordigt het eerste kwintiel de twintig procent met de laagste inkomens, en het vijfde kwintiel de twintig procent met de hoogste inkomens.

gedragds domein waar geen relatie is met inkomen, is het praten en discussiëren over wereldproblemen, inclusief het aanspreken van anderen op milieuvriendelijk gedrag.

Figuur 5.1 Lineair verband tussen inkomen en type gedragingen (N=1588, ongestandaardiseerde uitkomsten). * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Verschil in bestedingsruimte?

Maar in hoeverre zijn deze verschillen tussen Nederlanders met verschillende inkomens ook daadwerkelijk het gevolg van de (financiële) bestedingsruimte?

Wanneer de lagere inkomensgroepen zich relatief duurzaam gedragen, lijkt dit inderdaad het directe gevolg van een gebrek aan geld of middelen. Zij rijden geen

(dure) hybride auto, gebruiken geen wasdroger en gaan minder met het vliegtuig op vakantie. Zij gedragen zich hierdoor gemiddeld energiezuiniger en dus duurzamer dan de hogere inkomens. Mondiaal burgerschap is zo het resultaat van besparingsmotieven.

Op de gedragsdomeinen waar de hogere inkomensgroepen hoger scoren, lijkt de financiële bestedingsruimte echter een minder grote rol te spelen. Afgezien van het feit dat zij vaker vaste donateur zijn – wat duidelijk structurele kosten met zich meebrengt – reflecteert het duurzamere gedrag van de hogere inkomensgroepen niet zozeer hun betere financiële positie, maar een verschil in andere persoonskenmerken die samenhangen met het hebben van een hoog inkomen zoals leeftijd en opleidingsniveau.

Leeftijd

Met name leeftijd is bepalend. De lagere inkomensgroepen zijn gemiddeld jonger dan de hogere inkomensgroepen. Dit is niet zo verwonderlijk, omdat Nederlanders onder de 35 jaar vaak pas aan het begin van hun carrière staan en het inkomen doorgaans vanzelf stijgt naarmate men langer werkt (en dus ouder wordt). In het laagste kwintiel zitten bijvoorbeeld ook relatief veel studenten die voor hun inkomen afhankelijk zijn van studiefinanciering.

Dit leeftijdsverschil tussen de inkomens verklaart bijvoorbeeld waarom lagere inkomens minder vaak het nieuws volgen via traditionele offline media. Deze traditionele vorm van nieuwsvergaring is – onafhankelijk van bijvoorbeeld het opleidingsniveau – in het algemeen minder populair onder jongeren dan onder ouderen. Al jaren hebben bijvoorbeeld kranten moeite om jongere lezers aan zich te binden. Dit verklaart waarom de (oudere) hogere inkomens beter scoren op informatie zoeken dan de lagere inkomens. Ook de slechtere score op de omgang met afval kan door dit leeftijdsverschil worden verklaard: dit verschil wordt met name veroorzaakt door het wel of niet doneren van goederen. Jongeren zullen in het algemeen nog minder goederen hebben vergaard om die vervolgens zelf te kunnen doneren.

Leeftijd verklaart ook het oorspronkelijk gevonden verschil tussen hoge en lage inkomensgroepen wat betreft politieke participatie. Het is ook niet zo verwonderlijk dat jongeren aangeven minder vaak te hebben gestemd dan ouderen, aangezien zij in hun leven daartoe nog minder (of misschien zelfs nog nooit) de kans toe hebben gekregen. Wanneer we alleen kijken naar Nederlanders boven de 35, blijkt dat niet zozeer de bestedingsruimte of de leeftijd bepalend is, maar de mate

van institutioneel en sociaal vertrouwen. Mensen met een lager inkomen hebben minder sociaal en politiek vertrouwen. Als gevolg van dit relatief lage vertrouwen stemmen lagere inkomensgroepen minder vaak, en zijn zij ook minder vaak lid van een politieke partij dan hogere inkomensgroepen.

Opleidingsniveau

Naast leeftijd en mate van vertrouwen is ook het opleidingsniveau sterk gerelateerd aan de hoogte van het inkomen, aangezien er met banen waarvoor een hogere opleiding vereist is vaak ook meer geld wordt verdiend. Deze samenhang met opleidingsniveau verklaart bijvoorbeeld waarom de hogere inkomens vaker vrijwilligers zijn. Uit eerder onderzoek (bijvoorbeeld Schuyt, Gouwenberg & Bekkers 2013) is gebleken dat vrijwilligerswerk vooral populair is onder hoger opgeleiden. Het lijkt binnen de kring van hoger opgeleiden de norm te zijn om zich in te zetten als vrijwilliger. Ook in ons model verklaart opleidingsniveau het oorspronkelijk gevonden effect van inkomen op vrijwilligerswerk. Hier is waarschijnlijk sprake van een zogenaamd reputatiemechanisme: om niet buiten de groep te vallen, conformeert men zich aan de sociale norm door zich zelf ook als vrijwilliger in te zetten (Bekkers & Wiepking, 2011).

5.2.2 Variatie binnen inkomensgroepen

In de vorige paragraaf hebben we de verschillen in de relatie tussen de negen type gedragingen met inkomen bekeken. Niet alleen verschilt deze relatie met inkomen per type gedraging, ook binnen de inkomensgroepen zelf is het gedrag divers. Nederlanders met een vergelijkbaar inkomen vertonen natuurlijk niet altijd ook vergelijkbaar gedrag. Tot halverwege de jaren '60 gaf een indeling op de klassieke 'harde' kenmerken zoals leeftijd en inkomen nog een redelijke weerspiegeling van het gedrag van subgroepen in de samenleving. In het Nederland van 2013 volstaat een dergelijke 'harde' verdeling al lang niet meer. Zo omvat de laagste inkomensgroep in deze studie zowel jonge studenten als oude gepensioneerde weduwen. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze twee groepen – hoewel op basis van inkomen gelijk aan elkaar – zich heel verschillend gedragen op de diverse gedragingen zoals gespecificeerd in dit onderzoek.

Met behulp van zogenaamde Winsegmenten (TNS NIPO 2013, MNP 2006) kunnen we een alternatieve indeling van de bevolking maken die beter recht doet aan deze diversiteit binnen de verschillende inkomensgroepen. Er zijn in totaal acht segmenten (of profielen), die worden gedefinieerd op basis van de waarden die de respondenten het belangrijkste vinden in hun leven (zie

bijlage B voor de lijst van waarden). Deze indeling overstijgt dus de meer klassieke indeling op basis van enkel leeftijd, opleiding of inkomen.

Iedere respondent is ingedeeld in een van de acht segmenten. Voor een deel is het waardenpatroon onbekend (de zogenaamde Onbekenden). Voor ieder segment hebben we op basis van gegevens uit onze data de gemiddelde score op de index mondiaal burgerschap berekend en het gemiddelde inkomen. Deze twee scores hebben we tegen elkaar afgezet, wat resulteert in Tabel 5.1. Zo zijn er segmenten die bovengemiddeld op de index scoren maar een onder gemiddeld inkomen hebben, en vice versa.

De indeling in Winsegmenten levert interessante aanvullende inzichten op in de relatie tussen inkomen en mondiaal burgerschap. Zo verdienen zowel de Ruimdenkers als de Genieters beiden bovengemiddeld. Echter, waar de Genieters vooral gericht zijn op eigen plezier en minder oog hebben voor de belangen van de (mondiale) samenleving als geheel, scoren de Ruimdenkers juist bovengemiddeld hoog op de mondiaal burgerschap index. Deze Ruimdenkers zetten zich graag in om de wereld te verbeteren en hebben oog voor de belangen van anderen dan zichzelf.

De zogenaamde ‘Zorgzamen’ laten echter tegelijkertijd zien dat het hebben van een hoog inkomen geen voorwaarde hoeft te zijn om je mondiale verantwoordelijkheid als burger te nemen. Ondanks hun significant lagere inkomen, gedragen zij zich net zo duurzaam als de financieel meer welgestelde Ruimdenkers.

De grootste tegenstellingen vinden we tussen de Geëngageerden en de Zorgzamen enerzijds, en de Genieters en de Luxezoekers anderzijds. Waar de eersten zich met een relatief laag inkomen actief inzetten om het welzijn van anderen te beschermen en te vergroten, doen de laatsten dit ondanks hun betere financiële positie niet.

Naast het feit dat deze profielen meer inzicht geven in de eenzijdige benadering van inkomen in relatie tot mondiaal burgerschap, is het belangrijk om op te merken dat deze verschillende groepen niet alleen andere waarden hebben (en daarmee ook ander gedrag vertonen), maar ook dat zij ander verwachtingen hebben van de overheid en overheidscommunicatie (MNP 2006). Wil de overheid door middel van een campagne bijvoorbeeld het gebruik van duurzamere grondstoffen stimuleren, dan vereist dat per groep een andere campagne met een andere boodschap.

Tabel 5.1 Winsegmenten ingedeeld naar inkomen en mondiaal burgerschap (N=1588, ongewogen resultaten)

	Onder gemiddeld inkomen	Boven gemiddeld inkomen
Onder gemiddeld mondiaal burgerschap	Onbekenden	Genieters - hedonisten <i>lichamelijk en emotioneel genot, plezier, impulsiviteit, gezelligheid, gemakzucht</i> Luxezoekers - ambitieuze materialisten <i>succes, competentie, ambitie, acceptatie, 'scoren', verdienen, comfortabel leven</i>
Gemiddeld mondiaal burgerschap	Behoudenden – conservatieven <i>niet willen opvallen, zich aan normen en regels houden, gericht op eigen wereldje, veel vooroordelen en “ze-denken”</i>	Zakelijken – professionals <i>onafhankelijkheid, ontwikkelen, iets bereiken, yuppen</i>
Boven gemiddeld mondiaal burgerschap	Geëngageerden <i>harmonie, stabiliteit en veiligheid, zowel in de samenleving als geheel, als in de eigen leefwereld, de eigen situatie en relaties</i> Zorgzamen – traditionelen <i>het actiefzorgen (beschermen, vergroten) voor het welzijn van anderen, altruïstisch, behoudend, gericht op rust en vrede</i>	Ruimdenkers - progressieven <i>begrip van en voor anderen, zichzelf en de wereld daar om heen, wereldverbeteraars, babyboomers</i> Evenwichtigen - modalen <i>In alles ‘gemiddeld’</i>

Zo wordt er in relatie tot duurzaam gedrag en inkomen nu veelal ingezet op het motief van geldbesparing. Bij de aankoop van zonnepanelen of vloerisolatie wordt bijvoorbeeld benadrukt hoeveel kosten men hier mee kan besparen. Men spreekt Nederlanders dus aan op de eigen portemonnee in de hoop hiermee een positieve gedragsverandering teweeg te brengen. Dit zal de groep die inderdaad relatief weinig bestedingsruimte heeft, maar een waardenpatroon heeft dat juist het welzijn van anderen centraal stelt (zoals de Geëngageerden en de Zorgzamen) echter niet zozeer aanspreken.

5.3 Socialisatie

Los van persoonlijke kenmerken zoals inkomen is ook de sociale context waarin men zich bevindt doorslaggevend voor hoe men zich opstelt. Wat vrienden denken, wat ouders doen en wat burens laten, bepaalt mede ons eigen standpunt en ons gedrag. Zo zagen we al dat het onder hoger opgeleiden gebruikelijker is om zich in te zetten als vrijwilliger. Waarschijnlijk is hier sprake van een groepsdruk: om bij de groep te horen, conformeert men zich aan de (gedrags)regels die binnen de eigen sociale kring de norm zijn, zoals in dit geval het doen van vrijwilligerswerk (Boonstoppel & Wiepking, 2013).

Eén van de meest invloedrijke omgevingen waarin men zich kan bevinden is de thuissituatie waarin men opgroeit. Via zogenaamde socialisatieprocessen nemen kinderen het gedrag van hun ouders als vanzelfsprekend over. Wat je mee krijgt van huis uit, doe jij vervolgens ook in het verdere verloop van je leven. Ook mondiaal burgerschap kan van ouders op kinderen worden overgedragen en zo ‘gewoontegedrag’ worden. Als kinderen zien dat hun ouders geld geven aan goede doelen of vrijwilligerswerk doen, zijn zij daar zelf later ook vaker toe geneigd (Bekkers, 2005, 2007; Mustillo et al., 2004: 531). Niet alleen gedragingen kunnen door kinderen worden geïmiteerd. Ook opvattingen over mondiale vraagstukken kunnen worden overgedragen van ouders op kinderen. Ouders die zelf bewust met de wereld bezig zijn, zullen deze waarden zeer waarschijnlijk ook mee geven aan hun kinderen. Deze ouders zullen hun kinderen bij mondiale vraagstukken betrekken door bijvoorbeeld thuis te praten over problemen en armoede in andere landen.

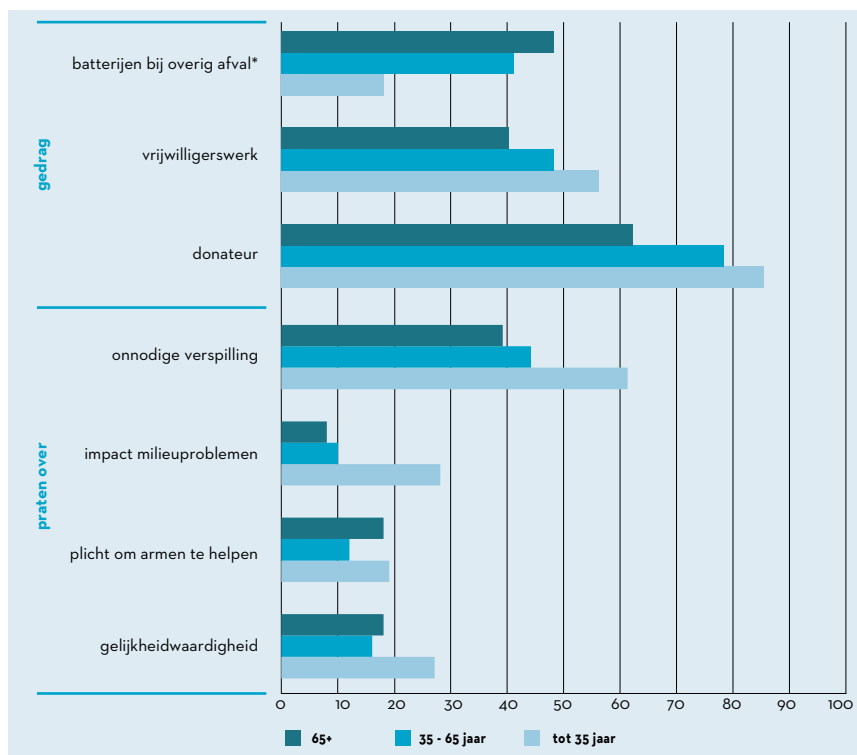
5.3.1 Wie zijn de ouders?

In de vragenlijst zijn dit jaar zeven vragen meegenomen die gaan over de thuissituatie toen men nog kind was. Deze vragen hebben zowel betrekking op gedrag als over het delen van bepaalde opvattingen. Wie zijn het die door hun ouders vroeger werden gewezen op duurzaam gedrag en de wederzijdse afhankelijkheid in de wereld?

Het lijkt erop dat praten over mondiale vraagstukken tegenwoordig veel gebruikelijker is dan vroeger. De ouders van de huidige 35-minners hebben thuis vaker mondiale problemen aan de kaak gesteld en vertoonden vaker het goede voorbeeld in de praktijk, dan dat de ouders van oudere leeftijdsgroepen dat in het verleden hebben gedaan (zie Figuur 5.2). Voor een deel zal hier natuurlijk sprake zijn van een herinneringseffect: voor ouderen is de thuissituatie langer geleden en het zal voor hen daarom lastiger zijn het gedrag van de ouders voor de geest te halen. Dit gevonden generatieverschil houdt echter ook stand wanneer we respondenten die het zich niet meer kunnen herinneren (wat inderdaad vaak de ouderen zijn) buiten beschouwing laten.

Nu is het natuurlijk niet zo dat we hieruit kunnen concluderen dat men het als ouder vroeger minder belangrijk vond om hun kinderen bewust op te voeden. Dit generatieverschil is voor een groot deel het gevolg van trends op maatschappelijk niveau. Zo is het scheiden van klein chemisch afval als batterijen pas in de loop van de jaren '80 en '90 gebruikelijk geworden, mede door de introductie van de zogenaamde chemobox. Het is dus ook niet verwonderlijk dat daar vroeger thuis

minder vaak het juiste voorbeeld in werd gegeven, simpelweg omdat iedereen toen nog niet beter wist dan de batterijen bij het overig afval te gooien. Ook de discussie over de impact van milieuproblematiek en bijvoorbeeld klimaatverandering is pas na de jaren '60 goed op gang gekomen. En ook het geven van geld aan goede doelen is sinds 1990 aan een opmars bezig (Schuyt et al., 2013).

Figuur 5.2 Gedrag van de ouders thuis toen respondenten zelf nog kind waren (% ja (gedrag) en % vaak of bijna altijd (praten over), n = 2009, gewogen resultaten). * negatief geformuleerd

Wanneer we de twee oudste leeftijdsgroepen met elkaar vergelijken, scoort de tussengroep van 35 tot 65 jaar iets slechter dan de ouders van de huidige 65-plussers als het gaat om praten over gelijkwaardigheid van mensen wereldwijd en de plicht om arme mensen in het buitenland te helpen. Hier werd thuis vaker over gepraat door ouders van de oudste generatie dan door de ouders van de middelste leeftijdscategorie. Waarschijnlijk is dit het gevolg van de ontkerkelijking

in Nederland. Naast ouders van de jongste leeftijdsgroep zijn het namelijk de ouders met een religieuze achtergrond die vaker hun kinderen bepaalde opvattingen over duurzaamheid en gelijkwaardigheid meegaven door gesprekken te voeren of door het goede voorbeeld te tonen, dan ouders die een dergelijke religieuze achtergrond niet hebben. De ouders van de 65-plussers van nu waren gemiddeld genomen religieuzer dan de ouders van de generatie erna. Voor veel gelovigen staan waarden als gelijkheid en de plicht tot zorg voor de medemens centraal (Carabain & Bekkers, 2012d). Vanuit hun geloof – en niet zozeer vanuit het moderne idee van mondiaal burgerschap zoals we dat nu voor ogen hebben – werden deze waarden door de ouders van de 65-plussers overgebracht op hun kinderen. De generatie hierna heeft deze specifieke waarden door de ontkerkelijking in Nederland waarschijnlijk minder vanzelfsprekend van huis uit meegekregen.

5.3.2 Wat maakt het uit?

Het gedrag en de opvattingen van de ouders doet ertoe, omdat wordt verondersteld dat ze dit overdragen op de kinderen. Die imiteren op hun beurt deze gedragingen en opvattingen in het vervolg van hun leven. Ook in het geval van mondiaal burgerschap zou hier sprake van kunnen zijn. Zijn de kinderen die van hun ouders bepaalde waarden en gedrag mee hebben gekregen, inderdaad op volwassen leeftijd zelf ook bewuster en duurzamer?

Kinderen uit gezinnen waar vroeger op regelmatige basis werd gepraat over waarden als gelijkwaardigheid, en waar kinderen werden gewezen op energieverspilling, gedragen zich zelf als volwassen inderdaad ook bewuster dan de kinderen uit gezinnen waarin dit niet werd gedaan.

Met name het praten over de gelijkheid van mensen wereldwijd en over de plicht om arme mensen te helpen, resulteert in een hogere mate van mondiaal burgerschap op latere leeftijd. Ook het verband tussen ouders die vroeger geld gaven aan goede doelen en die zich inzetten als vrijwilliger is positief: de kinderen van deze ouders vertonen nu zelf ook vaker duurzaam gedrag dan de kinderen van ouders die dit niet deden. Het wel of niet scheiden van batterijen maakt niet zozeer uit voor mondiaal burgerschap in het algemeen, maar wel voor dit specifieke type gedrag: respondenten waarvan de ouders batterijen niet bij het gewone afval wierpen, doen dit zelf ook minder vaak.

De overdracht van bepaalde opvattingen en waarden met betrekking tot de wereld, lijkt meer van invloed op het huidige gedrag dan het daadwerkelijk

gedrag van de ouders. Waar het praten over armoede en de plicht tot het helpen van arme mensen in het buitenland acht procent van de oorspronkelijk gevonden verschillen in gedrag kan verklaren, verklaart het wel of niet doneren en vrijwilligerswerk slechts twee procent. Socialisatie werkt in dit geval dus het sterkst door middel van de overdracht en de beïnvloeding van bepaalde opvattingen en principes, die vervolgens (zeer waarschijnlijk) weer het eigen gedrag op volwassen leeftijd bepalen. Hierbij moet worden opgemerkt dat dit beeld vertekend kan zijn omdat bepaalde gedragingen en onderwerpen zoals gezegd vroeger nog niet ingeburgerd waren.

Overigens blijft deze relatie overeind wanneer we controleren voor de mate van religiositeit onder de ouders en het opleidingsniveau. Ook onder kinderen van niet-gelovige ouders en laag opgeleiden is deze positieve relatie tussen wat je mee krijgt thuis als kind en het eigen gedrag op latere leeftijd dus aanwezig. Deze grote invloed van de overdracht van bepaalde normen en waarden in de kindertijd toont het belang aan van mondiaal burgerschap als thema in het onderwijs. Ook op school kunnen kinderen bepaalde gedragingen en opvattingen worden bijgebracht. Het voordeel van aandacht voor mondiaal burgerschap op school is dat niet alleen de kinderen van de *'usual suspects'* worden bereikt, maar ook de kinderen uit gezinnen waar de ouders minder snel geneigd zijn onderwerpen als gelijkwaardigheid wereldwijd als gespreksonderwerp aan te snijden. Door aandacht voor mondiaal burgerschap in de lesprogramma's op school zouden toekomstige generaties zich meer als mondiaal burger kunnen gaan gedragen.

5.4 Conclusie

In dit hoofdstuk hebben we geprobeerd de relatie tussen mondiaal burgerschap en verschillende persoonlijke kenmerken nader te verklaren.

We hebben daarbij in het bijzonder gekeken naar de relatie tussen mondiaal burgerschap en de hoogte van het inkomen. Deze relatie blijkt complex. Ten eerste verschilt het verband tussen verschillende type gedragingen: waar de hoogste inkomensgroepen vaker politiek actief zijn, gaan zij juist minder verantwoord om met water en energie. De financiële middelen waarover men beschikt, bepalen niet altijd of men zich wel of niet duurzaam gedraagt. We vinden duurzaam gedrag bij zowel de lage als de hoge inkomensgroepen. Wanneer de lagere inkomensgroepen zich relatief duurzaam gedragen, lijkt dit het directe gevolg van een gebrek aan geld of middelen. Zij kunnen zich geen wasdroger of vliegvakanties veroorloven. Mondiaal burgerschap is zo het vanzelfsprekende resultaat van besparingsmotieven. Op de gedragsdomeinen waar de hogere

inkomensgroepen juist hoger scoren, lijkt de financiële bestedingsruimte echter minder doorslaggevend. Het positieve gedrag wordt verklaard door eigenschappen die samenhangen met een hoog inkomen, en niet zo zeer door de bestedingsruimte zelf. Met name de hogere leeftijd, een hogere mate van vertrouwen en een hoger opleidingsniveau verklaren waarom Nederlanders met een hoger inkomen bijvoorbeeld vaker vrijwilligerswerk doen en vaker politiek actief zijn.

Niet alleen verschilt de relatie met inkomen per type gedraging, ook binnen de inkomensgroepen zelf is het gedrag divers. Niet iedere Nederlander met hetzelfde inkomen vertoont ook hetzelfde gedrag. Een verdeling in de zogenaamde Winsegmenten geeft hier iets meer inzicht in. Zo verdienen zowel de Ruimdenkers als de Genieters beiden bovengemiddeld. Echter, waar de Genieters vooral gericht zijn op eigen plezier en minder oog hebben voor de belangen van de samenleving als geheel, scoren de Ruimdenkers juist bovengemiddeld hoog op de mondiaal burgerschap index.

Samenvattend kunnen we vaststellen dat de relatie tussen inkomen en mondiaal burgerschap niet eenduidig is. Dit heeft ook gevolgen voor de manier waarop mondiaal burgerschap in Nederland aangemoedigd kan worden. Vaak wordt de Nederlandse burger nu op de eigen portemonnee aangesproken in de hoop duurzamer gedrag te stimuleren vanuit deze besparingsmotieven, bijvoorbeeld bij de aanschaf van zonnepanelen. Dit zal echter niet iedereen aanspreken en voor sommigen (ook met lage inkomens) wellicht zelfs averechts werken.

Naast inkomen, hebben we ook gekeken naar de invloed van de thuissituatie op mondiaal burgerschap. Gedrag ontwikkelt zich namelijk niet in een sociaal vacuüm. Zo blijkt het gedrag en de opvattingen van de ouders bepalend te zijn voor het eigen gedrag op volwassen leeftijd. Kinderen uit gezinnen waar vroeger op regelmatige basis werd gepraat over waarden als gelijkwaardigheid en waar kinderen werden gewezen op onnodige energieverspilling, gedragen zich zelf als volwassenen inderdaad ook bewuster dan de kinderen uit gezinnen waarin dit niet werd gedaan.

Het lijkt erop dat het praten over mondiale vraagstukken tegenwoordig veel gebruikelijker is dan dat vroeger het geval was. De ouders van de huidige 35-minners hebben thuis vaker mondiale problemen aan de kaak gesteld en vertoonden vaker het goede voorbeeld in de praktijk dan dat de ouders van oudere leeftijdsgroepen dat in het verleden hebben gedaan. Dit generatieverschil is voor een groot deel te verklaren door algemene trends op maatschappelijk

niveau. Daarnaast zijn het vooral de ouders met een religieuze achtergrond en de ouders van hoger opgeleiden die vaker hun kinderen bepaalde opvattingen over duurzaamheid en gelijkwaardigheid meegaven door gesprekken te voeren of het goede voorbeeld te tonen.

De invloed van de overdracht van bepaalde normen en waarden en gedrag tijdens de kindertijd op het eigen gedrag toont het belang aan van mondiaal burgerschap als thema in het onderwijs. Via onderwijs worden niet alleen de kinderen van de *'usual suspects'* bereikt, maar ook de kinderen uit gezinnen waar de ouders niet snel geneigd zijn onderwerpen als gelijkwaardigheid wereldwijd aan te snijden.

HOOFDSTUK 6

NEDERLANDERS EN ONTWIKKELINGS- SAMENWERKING

Sinds 2006 brengt NCDO jaarlijks de maatschappelijke steun voor het overheidsbudget voor ontwikkelingssamenwerking in Nederland in kaart. Daarnaast wordt ook jaarlijks het algemene belang van ontwikkelingssamenwerking gerapporteerd. Ook in 2013 blijven we deze traditie voortzetten en brengen we naast de cijfers voor 2013 ook de trend van de afgelopen jaren in beeld. Hoe heeft de houding van de Nederlanders tegenover ontwikkelingssamenwerking zich de afgelopen jaren ontwikkeld? Klopt het dat Nederlanders steeds meer naar binnen gekeerd raken, zoals de eerder geconstateerde afname in wederzijdse verantwoordelijkheid doet vermoeden?

We benadrukken dat een trendanalyse op basis van deze twee vragen alleen een zeer beperkte weergave is van hoe het is gesteld met het draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking in Nederland. Het doet geen recht aan de complexiteit en gelaagdheid van de begrippen 'draagvlak' en 'ontwikkelingssamenwerking'. Voor een verdiepende analyse over draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking, verwijzen we naar het rapport 'Nederlanders en Draagvlak voor Ontwikkelingssamenwerking' (Carabain, Hoeks, Boonstoppel & Hogeling, 2013).

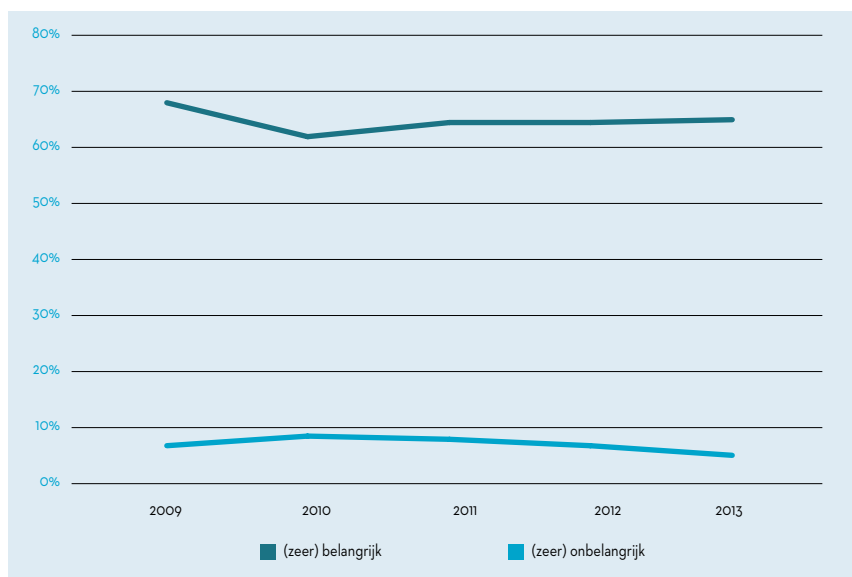
6.1 Het belang van ontwikkelingssamenwerking

Ook in 2013 vindt nog altijd een ruime meerderheid van de Nederlanders (65 procent) het belangrijk om mensen in arme landen te helpen zich te ontwikkelen (zie Tabel 6.1). Deze mate van steun komt overeen met de resultaten uit de voorgaande jaren. In 2010 leek er sprake van een afname van het belang dat Nederlanders hieraan hechten, maar deze trend heeft zich niet doorgezet. In 2011 nam het percentage dat het (zeer) belangrijk vindt om arme mensen te helpen weer toe tot 64 procent om in 2013 zelfs nog iets te stijgen. De steun voor ontwikkelingssamenwerking onder de Nederlandse bevolking gemeten als het

belang dat men hecht aan het helpen van mensen in arme landen is daarmee sinds 2009 min of meer stabiel gebleven (zie Figuur 6.1).

Tabel 6.1 Hoe belangrijk is het om mensen in arme landen zich te helpen ontwikkelen? (2009-2013)

	2009 (n=2079)	2010 (n=1500)	2011 (n=1544)	2012 (n=2250)	2013 (n=2009)
(zeer) onbelangrijk	7%	9%	8%	7%	6%
neutraal	23%	27%	25%	26%	27%
(zeer) belangrijk	68%	62%	64%	64%	65%
weet niet/geen mening	3%	2%	3%	3%	3%

Figuur 6.1 Hoe belangrijk is het om mensen in arme landen zich te helpen ontwikkelen? (2009-2013)

Hoger opgeleide Nederlanders (minimaal HBO-niveau) vinden het belangrijker om mensen uit arme landen zich te helpen ontwikkelen dan middelbaar of lager opgeleiden. Nederlanders die vaker in contact komen met andere culturen vinden het ook belangrijker om mensen uit arme landen zich te helpen ontwikkelen. Dit geldt ook voor Nederlanders die hogere altruïstische waarden en die

meer (institutioneel) vertrouwen hebben. Nederlanders die zichzelf als ‘links’ beschouwen vinden het ook relatief belangrijk om mensen in arme landen te helpen, net zoals religieuze Nederlanders. Nederlanders met een laag inkomen en Nederlanders met een beperkt gevoel van financiële zekerheid vinden het helpen van mensen in arme landen minder belangrijk dan Nederlanders die het financieel gezien beter voor elkaar hebben.

6.2 Nederlanders en het budget voor ontwikkelingssamenwerking

Hoewel het belang dat Nederlanders hechten aan het helpen van arme mensen wereldwijd al jarenlang onverminderd hoog is, staat het draagvlak voor overheidsuitgaven bestemd voor ontwikkelingssamenwerking de laatste jaren flink onder druk. Sinds 2006 vraagt NCDO Nederlanders in hoeverre zij van mening zijn dat het budget voor ontwikkelingssamenwerking vergroot moet worden, gelijk moet blijven of verminderd moet worden. In de meting van 2012 was het percentage Nederlanders dat van mening was dat het budget voor ontwikkelingshulp verkleind moest worden, voor het eerst sinds de meting in 2006 groter dan het percentage dat van mening was dat dit budget gelijk moest blijven (Carabain et al, 2012b). Het CBS trok begin 2013 eenzelfde conclusie: het aantal Nederlanders dat vindt dat er meer geld naar ontwikkelingshulp moet gaan, neemt af. Wilde in 2006 nog circa 50 procent van de Nederlandse kiezers dat meer geld aan ontwikkelingshulp werd uitgegeven, in 2012 was dat nog maar 22 procent (CBS, 2013).

In de afgelopen jaren is er door de overheid echter al flink bezuinigd op ontwikkelingssamenwerking. In 2011 werd het budget verlaagd van 0,8 procent van het BNP naar 0,75 procent van het BNP (4,6 miljard euro) en in 2012 is dit verder gedaald naar 0,7 procent van het BNP. In november 2012 kondigde het nieuw aangetreden kabinet Rutte II een nieuwe ingrijpende bezuinigingsronde aan. Vanaf 2014 wordt structureel 750 miljoen euro gekort op ontwikkelingssamenwerking en in 2017 wil de regering 1 miljard euro minder uitgeven ten opzichte van het budget in 2013 (van Ewijk, 2013).

Hoe is het nu in 2013 – na opnieuw een aangekondigde ronde van bezuinigingen – gesteld met de mening van de Nederlandse bevolking over overheidsgeld bestemd voor ontwikkelingssamenwerking?

Er zijn kleine aanwijzingen dat de steun voor ontwikkelingssamenwerking iets opkrabbelt ten opzichte van de vorige meting in 2012. De negatieve trend die

vorig jaar werd ingezet, lijkt gekeerd. In tegenstelling tot vorig jaar, is de groep die vindt dat dit budget gelijk moet blijven groter dan de groep die vindt dat dit moet worden verlaagd. Waar 43 procent van mening is dat het budget verkleind moet worden, zegt 45 procent dat dit budget gelijk moet blijven (zie Tabel 6.2).

Daarnaast was er in de afgelopen jaren ook sprake van een afname van het aantal Nederlanders dat vindt dat het budget voor ontwikkelingssamenwerking moet toenemen. Het jaar 2012 markeerde daarin het voorlopige dieptepunt van deze trend. Waar in 2006 nog zeventien procent voor het vergroten van het budget was, was in 2012 nog maar vier procent hiervan overtuigd. Hoewel in 2013 het percentage dat van mening is dat budget moet worden verhoogd nog steeds erg laag is (vijf procent), zet deze negatieve trend in ieder geval niet door (zie Figuur 6.2).

Ondanks deze lichte positieve signalen, moeten we concluderen dat er nog altijd een groot deel van de Nederlanders (42 procent) van mening is dat het overheidsbudget voor ontwikkelingssamenwerking verminderd moet worden. Dit dus ondanks de reeds gemaakte bezuinigingen van de afgelopen jaren. Hierbij moet worden opgemerkt dat uit een eerder onderzoek van NCDO bleek dat slechts een derde van de Nederlanders op de hoogte is van het feit dat er in de afgelopen twee jaar al flink bezuinigd is (Carabain, Spitz & Hogeling, 2012c).

Tabel 6.2 Steun voor overheidsbudget ontwikkelingssamenwerking (2007-2013).

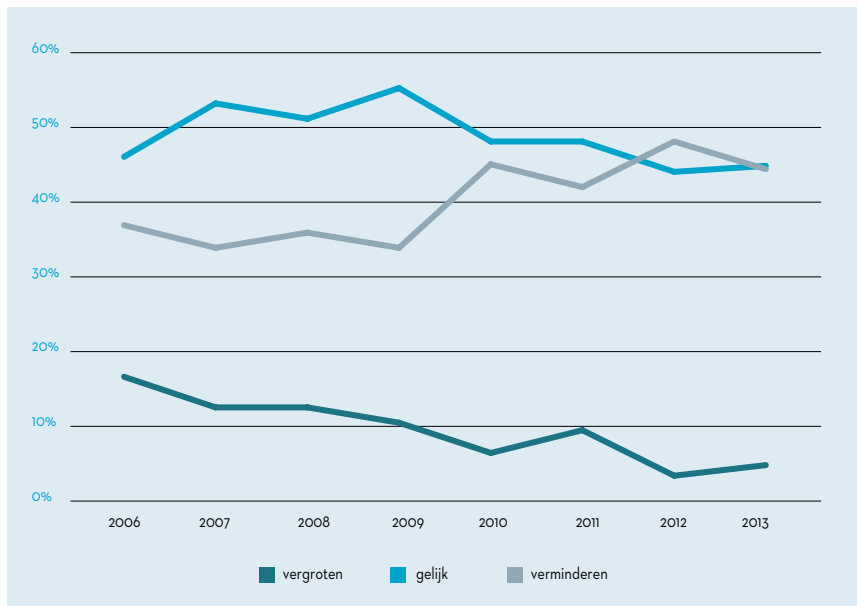
	2006 (n=1512)	2007 (n=1487)	2008 (n=2525)	2009 (n=2079)	2010 (n=1500)	2011 (n=1544)	2012 (n=2250)	2013 (n=2009)
Vergroot worden	17%	13%	13%	10%	7%	10%	4%	5%
Gelijk blijven	46%	53%	51%	56%	48%	48%	44%	45%
Verminderd worden	37%	34%	36%	34%	45%	42%	48%	43%
Weet niet							5%	6%

Nederlandse mannen en lager opgeleiden willen vaker dan vrouwen en hoger opgeleiden dat het budget voor ontwikkelingssamenwerking wordt verlaagd. Ook Nederlanders die zich zelf als rechts beschouwen, zijn vaker voor bezuinigingen dan Nederlanders die zichzelf als links zien. Waar VVD'ers graag zien dat het budget wordt verlaagd, willen PVDA-aanhangers juist dat het budget wordt verhoogd.

Religieuze Nederlanders en Nederlanders die een groter belang hechten aan altruïstische waarden zijn vaker van mening dat het budget voor ontwikkelingssamenwerking moet worden verhoogd. Ook zijn degenen die vaker in contact komen met andere culturen en die meer sociaal vertrouwen hebben vaker tegen bezuinigingen op ontwikkelingssamenwerking. Mensen die zelf geld hebben gegeven aan goede doelen op het terrein van internationale hulp zijn ook vaker tegen overheidsbezuinigingen op ontwikkelingssamenwerking.

Het zijn met name de hoogst opgeleiden, de ‘linkse’ Nederlanders en de religieuzen die niet alleen tegen bezuinigingen zijn, maar ook vaker van mening zijn dat het budget moet worden verhoogd.

De hoogte van het inkomen heeft geen invloed op het wel of niet ondersteunen van bezuinigingen op ontwikkelingssamenwerking. De subjectieve financiële zekerheid echter wel: Nederlanders die zich financieel onzekerder voelen, zijn vaker voor bezuinigingen.

Figuur 6.2 Wat vindt u, moet het Nederlandse budget voor ontwikkelingshulp vergroot worden, gelijk blijven of verminderd worden? (2006 – 2012)

6.3 Conclusie

Het belang dat de Nederlandse bevolking hecht aan het helpen van mensen in arme landen zich te ontwikkelen, blijft in 2013 onverminderd groot. De ruime meerderheid van de Nederlandse bevolking (65 procent) vindt dit (zeer) belangrijk. Op basis hiervan in kunnen we concluderen dat Nederlanders in hoge mate ontwikkelingssamenwerking ondersteunen.

Echter, ondanks dat men vindt dat arme landen geholpen moeten worden, vindt ook in 2013 een groot deel van de Nederlanders (43 procent) dat het overheidsbudget voor ontwikkelingssamenwerking desondanks moet worden verkleind. Dit ondanks eerder doorgevoerde bezuinigingen en de aankondiging van een nieuwe bezuinigingsronde door kabinet Rutte II. Het helpen van arme landen wordt door de Nederlandse bevolking blijkbaar niet gelijk gesteld aan het begrip ontwikkelingssamenwerking in het algemeen. Een andere mogelijke uitleg is dat de Nederlander niet vindt dat ontwikkelingssamenwerking automatisch een taak voor de Nederlandse overheid is, hoe belangrijk hij of zij het ook vindt om arme landen te helpen zich te ontwikkelen. Een verdiepende studie naar draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking uitgevoerd door NCDO (Carabain et. al., 2013) gaat nader in op deze gelaagdheid van draagvlak voor ontwikkelingssamenwerking en verwachtingen van de overheid op dit terrein.

Toch is er ook een positieve ontwikkeling waar te nemen: het jaar 2012 lijkt het voorlopige dieptepunt te markeren in steun voor budget voor ontwikkelingssamenwerking. De negatieve trend die vorig jaar werd ingezet, lijkt alweer gekeerd. In tegenstelling tot vorig jaar is het deel van de bevolking dat vindt dat het budget moet worden verlaagd niet groter dan het deel dat vindt dat dit budget gelijk moet blijven. Ook is het aandeel dat vindt dat het budget verhoogd moet worden licht gestegen.

Ontwikkelingssamenwerking kan op de meeste steun rekenen van hogeropgeleiden, religieuzen en Nederlanders met hogere altruïstische waarden – zowel in het onderschrijven van het belang van het helpen van arme landen als in het willen vergroten van het overheidsbudget. Ook degenen die zichzelf aan de linkerkant van het politieke spectrum plaatsen, zijn voorstanders van ontwikkelingssamenwerking.

LITERATUUR

- Adedokun, O. A. and W. D. Burgess (2012). Analysis of paired dichotomous data: A gentle introduction to the McNemar Test in SPSS. *Journal of MultiDisciplinary Evaluation*, 8 (10), 125 – 131.
- Bekkers, R. (2005). *Charity begins at home. How socialization experiences influence giving and volunteering* (paper gepresenteerd op de 34e Arnoconferentie, 17-20 november 2005). Washington DC.
- Bekkers, R. (2007). Intergenerational transmission of volunteering. *Acta Sociologica*, 50(2), 99-114.
- Bekkers, R. & Wiepking, P. (2011). 'A Literature Review of Empirical Studies of Philanthropy: Eight Mechanisms that Drive Charitable Giving'. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40 (5): 924-973.
- Boonstoppel, E. & Wiepking, P. (2013). Geven als een sociaal dilemma. Motivationale, strategische en structurele verklaringen voor geefgedrag door vermogende Nederlanders. In W.A.F. Maas & V. Buskens (Eds.), *Samenwerking in sociale dilemma's*, Edited volume Mens & Maatschappij (pp. 131-158). Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Boonstoppel, E. & Carabain, C. (2013). *Nederlanders & de kledingindustrie in Bangladesh*. Amsterdam: NCDO.
- Carabain, C.L., Keulemans, S. Van Gent, M. (2012a). *Mondiaal Burgerschap*. Amsterdam: NCDO.
- Carabain, C.L., Van Gent, M., Boonstoppel, E. (2012b). *Nederlanders & Mondiaal Burgerschap 2012*. Amsterdam: NCDO.
- Carabain, C.L., Spitz, G., & L. Hogeling (2012c). *Nederlanders en overheidsbudget ontwikkelingssamenwerking*. Amsterdam: NCDO.
- Carabain, C.L. & Bekkers, R. (2012d) 'Explaining Differences in Philanthropic Behavior Between Christians, Muslims, and Hindus in the Netherlands'. *Review of Religious Research*, 53(4): 419-440.
- Carabain, C. Hoeks, C.C.M.Q., Boonstoppel, E. & L. Hogeling (2013) *Nederlanders & Draagvlak voor Ontwikkelingssamenwerking*. Amsterdam: NCDO.
- CBS (2013). *Nationaal Kiezersonderzoek 2012: tevredenheid met democratie blijft hoog*. <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/overheid-politiek/publicaties/artikelen/archief/2013/2013-006-pb.htm>

- Ewijk, E., van (2012). *De feiten op een rij: Nieuwe agenda voor hulp en handel*. Amsterdam: NCDO.
- Hoeks, C.C.M.Q. (2013). *De feiten op een rij: Duurzame en eerlijke kleding*. Amsterdam: NCDO.
- Kaiser, F.G., Wilson, M. (2004). Goal-directed conservation behaviour: the specific composition of a general performance. *Personality and Individual Differences*, 36(7), 1531-1544.
- Milieu- en Natuurplanbureau (MNP) (2006). *Waardenoriëntaties, wereldbeelden en maatschappelijke vraagstukken. Verantwoording van het opinieonderzoek voor de Duurzaamheidsverkenning "Kwaliteit en Toekomst"*. Bilthoven: MNP.
- Muskens, R. (2012). *Globaliseringsreeks 4: Duurzame Energie*. Amsterdam: NCDO.
- Mustillo, S., Wilson, J., & Lynch, S. (2004). Legacy volunteering, a test of two theories of intergenerational transmission. *Journal of Marriage and Family*, 66(2), 530-541.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD) (2012). *Environmental Outlook 2050*. Parijs: OECD.
- Schuyt, Th.N.M., Gouwenberg B.M. & Bekkers, R.H.F.P. (2013) *Geven in Nederland 2013. Giften, Nalatenschappen, Sponsoring en Vrijwilligerswerk*. Amsterdam: Reed Business.
- Spitz, G. (2012). *De feiten op een rij: duurzaam consumeren*. Amsterdam: NCDO.
- Steinfeld, H.G., Gerber, P., Wassenaar, T., Castel, V., Rosales, M., De Haan, C. (2006). *Livestock's long shadow – environmental issues and options*. Rome: FAO.
- TNS NIPO (2013). *WIN – model*. Geraadpleegd via: <http://www.tns-nipo.com/expertise/business-solutions/win/>
- Replogle, M., Hughes, C. (2012). Moving toward sustainable transport. In: *State of the World Report 2012* (pp53-65). Washington: Worldwatch Institute.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) (2010). *Minder pretentie, meer ambitie: ontwikkelingshulp die verschil maakt*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

VERANTWOORDING

Dataverzameling

TNS NIPO heeft in opdracht van NCDO de tweede meting van de longitudinale studie Barometer Nederlanders & de Wereld (voorheen Mondiaal Burgerschap) uitgezet. De dataverzameling voor de eerste meting voor deze studie vond plaats in 2012.

Het onderzoek is uitgevoerd in het online panel van TNS NIPObase. TNS NIPObase is een database met 59.000 huishoudens (133.000 respondenten) die hebben aangegeven dat zij regelmatig willen meedoen aan onderzoek van TNS NIPO. Het panel is representatief en gecertificeerd volgens de relevante ISO normen (ISO 20252 en ISO 26362).

Voor de barometer van 2013 zijn die panelleden uitgenodigd die: 1) deel hebben genomen aan de barometer in 2012, en 2) aangaven in de toekomst weer mee te willen doen aan de studie. Door uitval van een gedeelte van de panelleden - die wel vorig jaar deelnamen aan de studie maar dit jaar niet - was het noodzakelijk om nieuwe respondenten uit te nodigen. TNS NIPO heeft ervoor gekozen om de jongeren uit te nodigen die: 1) in 2012 aan de jeugdbarometer hebben meegewerkt; 2) aangegeven hadden nogmaals mee te willen doen en 3) ondertussen 18 jaar geworden waren en daardoor niet meer aan het onderzoek onder jongeren konden deelnemen.

Respons

Het onderzoek is tussen dinsdag 7 mei en 23 mei 2013 uitgevoerd middels de CAWI-methode (Computer geassisteerde web interviews). De respondenten hadden gemiddeld 24 minuten nodig om de vragenlijst in te vullen. Aan het einde van de vragenlijst is de respondenten gevraagd of zij volgend jaar opnieuw deel willen nemen aan dit onderzoek. Bijna alle respondenten (98 procent) gaven aan volgend jaar opnieuw te willen deelnemen.

Tabel 7.1 Respons

	2012	2013
Uitgenodigd	3.000	2.750
Respons	2.250 (75%)	2.009 (73%)
Uitval ten opzichte van voorgaand jaar		486 (22%)
Bereidheid tot deelname in 2013	2.160 (96%)	1.978 (98%)

Weegverantwoording

De resultaten van het onderzoek zijn herwogen op geslacht, leeftijd, regio, opleiding en gezinsgrootte om zo tot een representatieve steekproef voor de Nederlandse bevolking te komen. De ideale cijfers zijn gebaseerd op gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Een tweede weegfactor bevatte naast geslacht, leeftijd, regio, opleiding en gezinsgrootte ook het stemgedrag van de respondenten bij de Tweede Kamer verkiezingen van 2010. In het onderstaande overzicht ziet u de behaalde steekproef efficiëntie¹².

Tabel 7.2 Steekproef efficiëntie

	Steekproef efficiëntie
Weegfactor exclusief stemgedrag	0,89
Weegfactor inclusief stemgedrag	0,59

Voor het onderzoek in 2013 hebben we er voor gekozen om de weegfactor exclusief stemgedrag te gebruiken. De steekproef efficiëntie van deze weegfactor is groter. Daarnaast zijn er in 2012 weer verkiezingen geweest waarvan de uitslag, en daarmee het stemgedrag van de Nederlandse kiezer sterk verschilt van de verkiezing in 2010. Een weging op basis van het stemgedrag in 2010 zorgt er dan voor dat de gegevens een minder goede representatie van de Nederlandse bevolking zijn. De gepresenteerde cijfers uit 2012 in dit onderzoek zijn opnieuw berekend op basis van de weegfactor zonder stemgedrag. Deze cijfers kunnen daarom dus iets afwijken van de gegevens die weergegeven zijn in het rapport 2012.

¹⁰ Steekproefefficiëntie = ongewogen n / (som(weegfactoren2))

BIJLAGE A

Tabel A1 Regressieanalyse achtergrondkenmerken en score op mondiaal burgerschap index 0 - 100 (afh.)

*** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.05$

Kenmerken		beta		verband
Principes				
	Gedeelde verantwoordelijkheid	1,67	***	+++
	Gelijkwaardigheid	1,32	**	++
	Wederzijdse afhankelijkheid	2,00	***	+++
Waarden				
	Altruistische waarden - laag	ref		
	Altruistische waarden - midden	2,83	***	+++
	Altruistische waarden - hoog	6,95	***	+++
	Empathie - laag	ref		
	Empathie - hoog	0,00		
Opleiding				
	Laag (geen, basisschool, mavo)	ref		
	Midden (mbo/havo/vwo)	0,89		
	Hoog (hbo/wa/postdoc)	3,61	***	+++
Inkomen (netto per maand)				
	1e kwintiel	ref		
	2e kwintiel	-0,16		
	3e kwintiel	-0,17		

	4e kwintiel	-1,11		
	5e kwintiel	-1,59	*	-
	Man	ref		
	Vrouw	-0,29		
Leeftijd				
	35 jaar en jonger	-5,37	***	- - -
	Ouder dan 35 jaar	ref		
Vertrouwen				
	Sociaal vertrouwen - schaal (0 -10)	0,21		
	Institutioneel vertrouwen - schaal (0 - 10)	0,00		
Contact				
	Contact met andere culturen - somscore (0 - 6)	0,63	**	++
Kennis				
	Kennis over de wereld - somscore (0 - 9)	0,55	***	+++
Religiositeit				
	Kerkfrequentie (jaarlijks) - schaal (0 - 104)	0,04	***	+++
Constante		18,92		
Verklaarde variantie (Adj R2)		32%		

BIJLAGE B

Lijst WIN waarden

- 1) Zet de volgende onderwerpen in volgorde. Leest u de antwoorden eerst allemaal rustig door.
Welke van deze onderwerpen vindt u het belangrijkste in uw leven?

Een comfortabel leven (een welvarend leven)
Een stimulerend leven (een spannend, actief leven)
Een gevoel van prestatie (een echte bijdrage leveren)
Een wereld in vrede (vrij van oorlog en conflict)
Gelijkheid (gelijke kansen voor iedereen)
Zekerheid voor gezin of huishouden (zorgen voor de mensen waar je van houdt)
Vrijheid (onafhankelijkheid, vrije keuze)
Geluk (tevreden zijn)
Innerlijk harmonie (vrij van innerlijke conflicten)
Volwassen liefde (seksuele en geestelijke intimiteit)
Nationale veiligheid (bescherming tegen aanvallen)
Plezier (een prettig en ontspannen leven)
Vergeving (gered zijn, een eeuwig leven)
Zelfrespect (jezelf respecteren, vertrouwen in jezelf)
Echte vriendschap (kameraadschap)
Wijsheid (een volwassen begrip van het leven)
Een mooie, zuivere wereld (schoonheid van natuur en kunst)
Door anderen geaccepteerd (respect en bewondering)
- 2) Zet de volgende onderwerpen in volgorde. Welke van deze omschrijvingen vindt u het belangrijkste in uw leven? Leest u de antwoorden eerst allemaal rustig door.

Ambitieuze (hard werken, wensen nastreven)
Ruim van geest (ruimdenkend, een open visie)
Competent (effectief zijn, dingen kunnen)
Opgewekt (vrolijk)
Zuiver (net, opgeruimd, schoon)
Moedig (voor je ideeën staan)
Vergevingsgezind (bereid zijn iets te vergeven)
Behulpzaam (in belang van anderen, anderen helpen)
Eerlijk (oprecht)
Creatief (soepel van geest, origineel)
Onafhankelijk (vol zelfvertrouwen)
Intellectueel (intelligent)
Logisch (consistent, rationeel)

Liefhebbend (teder)
Gehoorzaam (respect hebben, je taak doen)
Beleefd (goed gemanierd)
Betrouwbaar (verantwoordelijk)
Beheerst (gedisciplineerd, jezelf onder controle hebben)

In dit rapport 'Nederlanders & de Wereld 2013' staat het dagelijks gedrag van Nederlanders van 18 jaar en ouder en hun opvattingen over internationale verbondenheid en internationale verantwoordelijkheid centraal. Hoe duurzaam gedragen Nederlanders zich ten opzichte van de natuur en samenleving? Kiezen zij voor de auto of de trein? En hoe vaak belandt eten dat eigenlijk nog goed is in de afvalbak? Ook wordt er gekeken in hoeverre Nederlanders zich verbonden voelen met problemen die zich niet direct binnen onze landgrenzen afspelen, maar ons op den duur ook zullen raken. Voelt men zich verantwoordelijk om ook zelf een bijdrage te leveren aan het tegengaan van bijvoorbeeld klimaatverandering? En vindt men dat de Nederlandse overheid moet helpen met het oplossen van armoede elders?

Deze publicatie is onderdeel van een reeks onderzoekspublicaties van NCDO. NCDO voert onderzoek uit, geeft trainingen en stimuleert de meningsvorming over mondiale thema's door publicaties te verzorgen en de discussie op gang te brengen. NCDO werkt daarbij samen met overheid en politiek, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en wetenschap.

Deze onderzoekspublicatie is een uitgave van NCDO, september 2013